

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Bc. Markéta Exnerová

**Krizový plán jako pomoc učitelů při řešení situací spojených s rizikovým
chováním žáků**

Crisis plan to assist teachers in dealing with situations related to the risk
behavior of students

Praha, 2012

Vedoucí práce: PhDr. J. Lorenzová, Ph.D.

Konzultant: PhDr. Lenka Skácelová

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Krizový plán jako pomoc učiteli při řešení situací spjatých s rizikovým chováním žáků“ vypracovala samostatně. Veškerou použitou literaturu a podkladové prameny uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Praze dne 10.12. 2012

.....
Bc. Markéta Exnerová

Poděkování

Děkuji PhDr. Jitce Lorenzové, Ph.D. za odborné vedení a podnětné připomínky při zpracování této diplomové práce a PhDr. Lence Skácelové za podporu a odborné konzultování směrem k praktické podobě práce. Děkuji také Ing. Tomáši Jírovi za pomoc při grafickém zpracování metodiky.

Anotace

Diplomová práce se zabývá problematikou krizového plánu školy jako jednou z metod pomoci učitelů při řešení situací spjatých s rizikovým chováním žáků. Krizový plán školy je soubor jednotlivých postupů řešení krizových situací, které se mohou objevit ve školním prostředí jako důsledek rizikového chování žáků.

Diplomová práce je složena z pěti základních částí. První čtyři části jsou teoretické. Věnují se obecnému pojetí krizového plánu školy a jeho zasazení do systému preventivního působení školy v rámci rizikového chování. Významnou součástí je také rozepsání rolí pedagogů s ohledem na řešení krizových situací ve škole a možnosti jejich spolupráce, kterou vnímám jako jeden z nejzásadnějších bodů efektivního naplňování krizového plánu školy. Dalším neméně zásadním bodem při efektivním naplňování krizového plánu školy jsou způsobilosti zapojených pedagogů, které jsou také uvedeny v této části mé diplomové práce.

Pátá část diplomové práce se věnuje praktickému využití krizového plánu na půdě školy. Je zde uvedeno několik postupů řešení konkrétních situací, které se mohou ve škole v rámci rizikového chování objevit. Tyto postupy jsou graficky znázorněny pro snadnější orientaci.

Klíčová slova

Krizový plán, žák, rodič, pedagog, školní metodik prevence, školní poradenské pracoviště, rizikové chování, prevence rizikového chování, krizová intervence, poradenství, delegace, spolupráce.

Annotation

This thesis deals with the school crisis plan as one of the methods to help teachers with solving situations in consequence of risk behavior of pupils. School crisis plan is a set of procedures solving risk situations which may occur in the school environment as a result of risk behaviour of pupils.

The thesis is composed of five basic parts. The first four parts are theoretical. They deal with the general concept of the school crisis plan and its integration into the system of preventive action within the school risk behavior. An important part is also a description of the roles of teachers with regard to crisis situations in school and the possibility of their cooperation, which I see as one of the most crucial points of effective implementation of the

crisis plan of the school. Another equally crucial point in the effective implementation of the school crisis plan are competence of teachers, which are also listed in this section of my thesis.

The fifth part of the thesis deals with the practical use of school crisis plan. There are several approaches to solving specific situations that may appear in school within the risk behaviors. These procedures are shown graphically for easy orientation.

Keywords

Crisis plan, pupil, parent, teacher, school methodics of prevention, school counseling department, risk behavior, risk behavior prevention, crisis intervention, counseling, delegation, cooperation.

Obsah

1. Úvod.....	- 7 -
2. Krizový plán školy a jeho uplatnění při řešení krizových situací na škole v rámci rizikového chování.....	- 9 -
2.1. Škola jako bezpečné místo	- 9 -
2.2. Charakteristika a využití krizového plánu školy	- 10 -
2.3. Zasazení krizového plánu školy do systémového pojetí prevence rizikového chování na škole -	12 -
2.4. Forma krizového plánu školy	- 16 -
3. Tvorba a naplňování krizového plánu školy	- 18 -
3.1. Role školy při tvorbě a naplňování krizového plánu školy	- 18 -
3.2. Role pedagogů při tvorbě a naplňování krizového plánu školy	- 20 -
3.3. Spolupráce pedagogů při tvorbě a naplňování krizového plánu školy	- 27 -
3.4. Role externích subjektů při realizaci krizového plánu školy	- 31 -
4. Způsobilosti pedagogů potřebné pro efektivní naplňování krizového plánu školy	- 40 -
4.1. Intervence.....	- 40 -
4.2. Krizová intervence	- 41 -
4.3. Poradenství.....	- 42 -
4.4. Delegace.....	- 43 -
5. Metodika práce s krizovým plánem školy	- 46 -
5.1. Úvod.....	- 46 -
5.2. Struktura metodiky práce s krizovým plánem školy	- 46 -
5.3. Praktická část - Metodika práce s krizovým plánem školy pro pedagogy.....	- 47 -
5.3.1. <i>Vydefinování a popis základních pojmů.....</i>	<i>- 47 -</i>
5.3.2. <i>Doporučení pedagogům pro efektivní práci s krizovým plánem školy.....</i>	<i>- 66 -</i>
5.3.3. <i>Práce s postupy řešení krizových situací ve škole v oblasti rizikového chování .....</i>	<i>- 72 -</i>
5.4. Postupy řešení krizových situací ve škole v oblasti rizikového chování.....	- 75 -
6. Závěr.....	- 91 -
7. Seznam použité literatury	- 93 -

Seznam použitých zkratk

Zkratka	Popis
Apod.	A podobně
Např.	Například
Viz.	Vidět
Tzv.	Tak zvané
ČR	Česká Republika
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí

1. Úvod

Tématem mé diplomové práce je úloha krizového plánu školy při řešení závažných situací souvisejících s rizikovým chováním žáků. Volba tématu vychází z mých zkušeností na pozici Vedoucí Centra primární prevence občanského sdružení Semiramis, díky kterým jsem získala vcelku ucelený pohled na dnešní situaci českých škol v oblasti zvládnutí problémového chování dětí. Domnívám se, že je pro ni příznačná nejistota pedagogů právě při řešení krizových situací vyskytujících se na půdě školy. Dnes je již dostupných několik publikací a množství metodických pokynů, které se z části zabývají tématem, co dělat, když se ve škole objeví rizikové chování a krizové situace s ním spojené. Tyto materiály se však často zabývají pouze výsekem tématu krizového plánu, neobsahují ucelené informace nebo jsou až příliš zdlouhavé. To způsobuje nezáměr a nechuť pedagogů zabývat se tématem, což na školách vede buď k chybným postupům uvedeným v krizovém plánu, nebo není krizový plán zpracován vůbec.

Cíl a koncepce práce

Cílem mé diplomové práce je teoretická analýza funkce a podmínek efektivního využití krizového plánu ve škole a dále vytvoření prakticky použitelné metodiky práce s krizovým plánem školy, díky níž budou pedagogové vědět, jak správně postupovat při řešení krizových situací ve škole v rámci rizikového chování. Tato metodika by měla být jasná, srozumitelná, prakticky uchopitelná, vycházející z odborných poznatků, názorná a zároveň čtivá.

Při psaní diplomové práce budu vycházet ze studia odborné literatury týkající se daného tématu, z vlastních zkušeností z praxe na školách (prostřednictvím pozorování) a z ústních zpětných vazeb od školních metodiků prevence, které mi poskytují v rámci naší pracovní komunikace.

V první kapitole své diplomové práce se budu zabývat charakteristikou pojmu krizový plán školy, jeho podobou a zasazením do systémového pojetí primární prevence rizikového chování na škole. Blíže se také budu věnovat pojetí školy jako bezpečného místa, které předpokládá aktivní přístup školy k řešení vzniklých nejenom krizových situací.

Druhá kapitola se bude věnovat tvorbě a naplňování krizového plánu školy. Na jeho tvorbě a naplňování se úzce podílí škola jako celek, konkrétní pedagogové, u kterých je nezbytná aktivní spolupráce, ale také externí subjekty. V kapitole tedy dojde k popisu toho, jak se tyto složky podílí na krizovém plánu školy a jakým způsobem vzájemně spolupracují.

Ve třetí kapitole se pokusím odborně uchopit způsobilosti pedagogů, které jsou nezbytné pro efektivní naplňování krizového plánu školy. Mezi tyto způsobilosti patří intervence jako obecný pojem, krizová intervence, poradenství a delegace (odkazování). Praktické uchopení bude blíže popsáno v metodice krizového plánu školy.

Samotná metodika práce s krizovým plánem školy bude uvedena jako praktická část diplomové práce. Metodika by měla zahrnovat jak obecné pojmy, související s krizovým plánem školy a s jeho efektivním naplňováním, tak praktický návod jak s ním pracovat a v neposlední řadě graficky znázorněné mapy postupu řešení jednotlivých krizových situací v rámci rizikového chování.

Závěr bude zaměřen na zhodnocení naplnění cílů práce, dojde k zamyšlení nad tím, zda vytvořená metodika splňuje mnou nastavená kritéria pro jasný, srozumitelný, prakticky uchopitelný, z odborných poznatků vycházející, názorný a zároveň čtivý materiál, který bude prakticky sloužit pedagogům při řešení krizových situací v rámci rizikového chování na škole.

2. Krizový plán školy a jeho uplatnění při řešení krizových situací na škole v rámci rizikového chování

2.1. Škola jako bezpečné místo

Školní prostředí je pro žáka obecně jedno z nejbezpečnějších. I tak je zde neustálá snaha zajistit vyšší úroveň bezpečnosti žáků a samotného školního prostředí proti případným rizikům, která mohou vznikat nejen uvnitř školy, ale často přicházejí i z vnějšího prostředí. Škola jako instituce přispívá prostřednictvím vzdělávání a výchovy k psychickému vývoji a zdravé emancipaci jedince, k jeho socializaci. (Miovský, 2012b, s. 31) Socializační funkce je také jednou z důležitých sociálně pedagogických funkcí školy. V rámci této funkce dochází k předávání kultury a zachování její návaznosti, kdy je výchovný proces ve škole organizován s úmyslem přiblížit žákům všechna významná životní schémata, tedy co se od nich v budoucnu očekává. V současnosti je významnou součástí socializační funkce školy osvojování reakcí na rychlé změny ve společnosti. Jako důležité se v tomto ohledu jeví vyzbrojit žáky dovedností nepodléhat všem „nástrahám světa“, větší zodpovědností za své jednání i za jednání druhých a posílení altruistických tendencí a solidarity. (Kraus, 2008, s.102)

S funkcí socializační jde také ruku v ruce další sociálně pedagogická funkce školy, a to funkce výchovná. Již delší dobu zjišťujeme, že se tato funkce dostává do popředí, před funkci vzdělávací. Pedagogové totiž vnímají vyšší nejistotu při řešení výchovných obtíží svých žáků než při řešení obtíží s jejich vzděláváním. Často jsou tyto funkce tak úzce propojeny, že jednu nelze dělat bez druhé a naopak.

Pokud v tuto chvíli pomineme ostatní neméně důležité funkce školy a propojíme funkci socializační a výchovnou v konceptu bezpečné školy, vyjde nám snaha školy bezpečně vychovat žáky k tomu, aby věděli, co se od nich v životě očekává, jednali směrem k naplňování těchto očekávání, přijali zodpovědnost za své jednání a jednali citlivě a vstřícně k ostatním i sami k sobě. Bezpečnou školou zde můžeme chápat školu, kde se žáci i učitelé necítí nijak ohroženi, žáci se mohou spolehnout na podporu a pomoc ze strany učitelů, učitelé se mohou spolehnout na podporu a pomoc ze strany vedení školy, ve škole je nastaven funkční a spravedlivý systém, který je všemi respektován. Je zřejmé, že je téměř nemožné tomuto nastavení vyhovět ve 100%. Proto zde existují další nástroje, které reagují na situace, kdy dojde k narušení této bezpečnosti. Jedním z významných a bohužel neřidkých narušení

bezpečnosti žáků uvnitř školy je výskyt rizikového chování. Ohroženým v tomto směru může být vlastně kdokoliv.

Každá škola by proto měla mít vytvořen systém monitorování problémových projevů chování jako možných ukazatelů ohrožení dítěte tak, aby dokázala včas reagovat na rizika a krizové situace. Z těchto důvodů se ve školách vytváří různé systémy práce s příznaky problémového chování. Jedním z těchto systémů je tzv. krizový plán, který se přímo zaměřuje na řešení krizových situací spojených s rizikovým chováním, které se ve škole mohou objevit.

2.2. Charakteristika a využití krizového plánu školy

Samotné tvorbě krizového plánu školy by mělo předcházet tzv. krizové řízení. Krizové řízení má za cíl realizovat aktivity, které zahrnují předpověď potencionálních krizí a plánování toho, jak se s nimi vypořádat. Samozřejmou náplní krizového řízení je pak řešení vzniklé krizové situace tak, aby se její dopady minimalizovali na co nejnižší míru. Návodem na to, jak nastalou krizi konkrétně řešit je potom krizový plán. Krizové řízení se v posledních desítkách let dostává z úrovně státní bezpečnosti, ochrany před přírodními katastrofami a ochrany před poškozením zdraví a majetku občanů do běžné praxe podniků, které krizové řízení využívají ve prospěch své ekonomiky a image. Jednou z posledních oblastí, ve které se aparát krizového řízení používá zatím spíše zřídka, je oblast školství. Krizové řízení ve školství se uplatňuje zejména při řešení mimořádných událostí vzniklých na základě přírodních katastrof (požár, povodeň apod.) nebo jiných událostí (nehoda, havárie apod.), vyžadujících bezprostřední evakuaci žáků a personálu budovy školy nebo jiné zásadní řešení. Na této úrovni je směrodatné řízení podle Zákona o krizovém řízení (krizový zákon), Č.j. 240/2000 Sb. (Exnerová, 2009, s. 9)

V posledních několika letech se konečně začíná objevovat ve školním prostředí také krizové řízení nasměřované k rizikovému chování žáků, respektive primární prevenci rizikového chování. Právě efektivní primární prevence rizikového chování předchází samotné potřebě a následnému použití krizového plánu. Samotný krizový plán a aktivní krizové řízení se však zpětně mohou stát výraznou součástí preventivního působení (viz. Schéma č.1), především díky jeho správné interpretaci žákům a rodičům, zákonným zástupcům (dále jen rodičům), kdy jen pouhé vědomí a znalost krizového plánu může být efektivním primárně preventivním nástrojem. V současné době školy určitou podobu krizového plánu zapojují do svých Minimálních preventivních programů, případně přímo jako přílohu školních řádů.

Samotný pojem krizový plán se v oblasti školství objevuje poprvé až v Metodickém pokynu ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky

škol a školských zařízení (Č.j. 24 246/2008-6). Aktuálně ho můžeme také nalézt v několika publikacích vydaných Klinikou adiktologie, 1. Lékařské fakulty Univerzity Karlovy Praha v letech 2011 a 2012 (viz. seznam literatury).

Schéma č.1: Schéma komplexního preventivního působení ve škole (Exnerová, 2009, s.9)

Krizovým plánem se rozumí přesný návod či postup při řešení konkrétních situací v rámci rizikového chování žáků, které se může objevit na půdě školy.

Rizikové chování lze obecně charakterizovat jako takové chování, které má negativní dopady na fyzické či psychické fungování člověka a které je nějakým způsobem ohrožující i pro jeho okolí. Rizikové chování proto představuje kategorii různých typů chování, které se pohybuje na škále od extrémních projevů chování „běžného“ (např. provozování adrenalinových sportů) až po projevy chování na hranici patologie (např. užívání návykových látek). (Širůčková in Miovský, 2012a, s.127)

Mezi rizikové chování tak můžeme zařadit například závislostní chování, agresivní chování, rizikové sexuální chování, rasismus a xenofobii.

Krizový plán eliminuje či minimalizuje škody v případě, že k nějakému rizikovému chování v prostředí základní školy dojde. (MŠMT ČR, 2008, čl.5)

Podle konkrétních kroků stanovených v krizovém plánu pedagogové postupují při řešení výskytu rizikového chování na jejich škole. Krizový plán je tedy přesným návodem, který provede pedagogy krok za krokem řešením vzniklé situace a je součástí systémového

pojetí primární prevence rizikového chování na škole. Plán lze prakticky využít v jakékoliv krizové situaci směrem k žákům, kdy je nutná rychlá a účinná intervence pedagoga. Tyto situace bývají značně psychicky náročné, zejména pro rychlé zorientování se v dané situaci, proto může být krizový plán pedagogovi velice účinným pomocníkem.

Součástí krizového plánu by měl být také tzv. sankční řád. Sankční řád je soubor výchovných opatření (pochvaly, odměny, kázeňská opatření apod.), která se pojí k jednotlivým situacím uvedeným v krizovém plánu. (Exnerová, 2009, s.11)

2.3. Zasazení krizového plánu školy do systémového pojetí prevence rizikového chování na škole

Každou školu je možné vnímat jako více či méně ucelený systém, který má svá vlastní pravidla. Pokud v tomto systému chce škola efektivně působit v rámci prevence rizikového chování, je důležité pojmout toto působení také systémově. Funkčním systémem, který bude pro všechny pochopitelný i uchopitelný, jeho jednotlivé části na sebe budou vzájemně navazovat (nebudou se vylučovat), bude vycházet z aktuální situace a potřeb školy (pedagogů, žáků i rodičů, potažmo celé komunity), bude odpovídat platným právním normám (zejména platným školským dokumentům pro oblast prevence rizikového chování), bude reagovat na případné změny (bude to tedy tzv. živý materiál, živý organismus) a v neposlední řadě bude podporovat jasně, srozumitelně nastavené cíle v oblasti školské prevence rizikového chování.

Funkční systém lze chápat jako ucelený nástroj, jak efektivně pracovat s žáky i s rodiči, jak na které situace reagovat, kam jako škola v prevenci rizikového chování směřovat, na co se zaměřit. Při samotné tvorbě a realizaci tohoto systému je nutné zohlednit časové, personální i finanční možnosti školy a je důležité klást důraz na co nejvyšší efektivitu při existujících zdrojích. Funkční systém musí být také přizpůsoben kulturním, sociálním, politickým okolnostem i populačním specifikám jak v rámci školy, tak v jejím okolí.

Funkční systém prevence rizikového chování na škole si můžeme představit jako plně vystavěný, funkční dům.

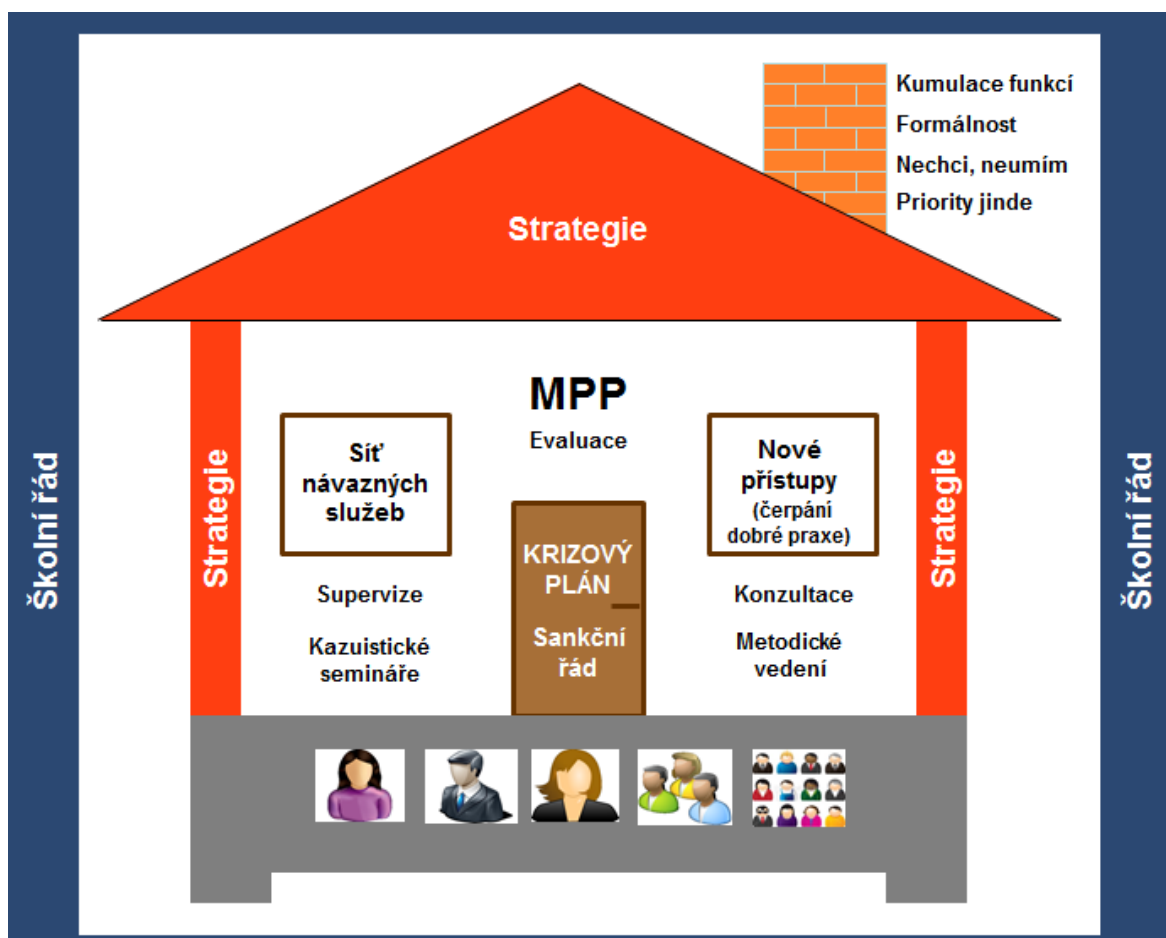

Schéma č.2: Schéma systémového pojetí primární prevence na škole

Základem pomyslného domu jsou samozřejmě lidé, na kterých vše stojí. Jsou to všichni ti, kteří jsou do prevence rizikového chování, tedy i do řešení krizových situací přímo zapojeni. Jsou to zástupci vedení školy, školní metodik prevence, školní poradenské pracoviště, třídní učitelé i ostatní pedagogové, případně ostatní neméně důležití zaměstnanci školy (např. školník).

Obvodové stěny a střecha domu symbolizují strategii prevence rizikového chování. Prakticky je zde strategií myšlen dlouhodobý plán činností zaměřených na stanovení jasně vydefinovaných cílů. Strategie je optimálně vytvářena na období 3 – 5 let. V tomto časovém období je možné si stanovit reálné cíle a zároveň mít dostatečný čas na určité činnosti, které vedou k dosažení stanovených cílů.

Strategie by měla obsahovat několik důležitých bodů:

- Popis současného stavu (specifika školy, která mohou výrazně ovlivňovat zaměření primární prevence rizikového chování – např. škola umístěna v centru města, škola umístěna na sídlišti, škola s vysokým procentem integrovaných žáků, škola s vysokým procentem cizinců nemluvících česky)
- Popis cílového stavu, tedy kde daná škola být za ty 3 až 5 let (jak by škola měla za takový časový úsek vypadat – zapojení školy do nějakých konkrétních projektů apod.)
- Stanovení vize (vize stanovuje cílový stav strategie v přítomném čase, měla by být motivující pro všechny, kteří se na plnění strategie podílí)
- Identifikace cílů (co je k dosažení cílového stavu tedy vše potřeba – lze udělat například formou SWOT analýzy, ve které se podrobněji rozpracovávají silné a slabé stránky, příležitosti a hrozby)
- Stanovení dlouhodobých cílů podle modelu SMART (cíle specifické, měřitelné, akceptovatelné, realistické a termínované)
- Rozvojové koncepce jednotlivých možných aktivit a projektů
- Možnost zapojení aktivit, projektů školy do dalších návazných systémů – komunitních plánů, veřejných akcí apod.
- Zohlednění koncepcí primární prevence na úrovni celonárodní, kraje, obce
- Zohlednění použitelnosti aktivit, projektů v grantových systémech
- Image školy – PR (transparentnost školy směrem dovnitř i ven)
- Evaluace (jak se škole podařilo naplnit stanovenou vizi)

(Zavadil, Exnerová, 2010)

Strategie je konkretizována pomocí „vnitřního rozložení domu“, prostřednictvím minimálního preventivního programu. Minimální preventivní program je komplexním dlouhodobým preventivním programem školy a je součástí školního vzdělávacího programu, případně je přílohou dosud platných osnov a učebních plánů. Škola ho připravuje vždy na jeden rok. Minimální preventivní program by měl rozvíjet stanovenou strategii – směřovat ke stejným cílům, prostřednictvím krátkodobých cílů a konkrétních kroků pro daný školní rok. (Miovský, 2012b, s.13) Jeho nezastupitelnou součástí je také evaluace (průběžné hodnocení kvality), která je nástrojem hodnocení vykonané práce a slouží jako jedno ze základních východisek pro plánování preventivních aktivit pro příští školní rok.

Další součástí „vnitřního rozložení domu“ jsou konzultace, metodické vedení, kazuistické semináře a supervize, které mohou sloužit či přispět k ujasnění některých postupů řešení, k získání náhledu, odpovědí i rozvinutí dovedností. Jsou také výrazným podpůrným prvkem pro ty pedagogy, kteří prevenci rizikového chování na škole aktivně realizují.

Krizový plán jako další součást „vnitřního rozložení domu“ je přesný návod či postup při řešení konkrétních situací v rámci rizikového chování. Často se jedná o situace krizové, kdy již dochází k některým formám rizikového chování. Z tohoto důvodu může být krizový plán chápán jako nástroj sekundární prevence rizikového chování. V primární prevenci rizikového chování má však také své důležité místo a to v případě, že ho pedagogové používají jako funkční preventivní nástroj (viz. kapitola 5.3.2). Krizový plán může být součástí Minimálního preventivního programu školy, nebo může být jako samostatný dokument např. ve formě přílohy školního řádu. Na krizový plán navazuje sankční řád, jako soubor výchovných opatření (pochvaly, odměny, kázeňská opatření apod.), která se pojí k jednotlivým situacím uvedeným v krizovém plánu.

Okny potom do domu vstupuje síť návazných služeb, kde jsou uvedeny všechny důležité kontakty na služby, které škola využívá (pedagogicko-psychologická poradna, středisko výchovné péče, orgán sociálně právní ochrany dětí, Policie ČR, dětský psycholog, dětský psychiatr apod.). Z nových přístupů a ukázek dobré praxe může škola čerpat inspiraci pro své aktivity a projekty.

Funkční systém předpokládá možnost eliminovat případné obtíže (v uvedeném schématu je „vyvádění obtíží“ symbolizováno komínem). Například je třeba řešit kumulaci funkcí (školní metodik prevence x výchovný poradce), která často velmi komplikuje a znesnadňuje zaměření na konkrétní oblast a může způsobovat rozkol, nejednoznačnost obou funkcí. Ze systému práce by měla zmizet formálnost, slova „nechci“ a „neumím“, která poukazují k deficitům v oblasti motivace či kompetencí. Pokud škola nechce nebo neumí systémově řešit primární prevenci rizikového chování, je velmi obtížné až nemožné tento systém nastavit a poté udržet ve smysluplném fungování. Problémy vznikají také tehdy, má-li škola priority jinde (např. v nesespecifické primární prevenci – sport, volný čas) a funkční systém prevence rizikového chování zůstává stranou.

Aby byl systém úplný, musí být vše zakomponováno do školního řádu, který kolem symbolického domu tvoří jakýsi ochranný val.

2.4. Forma krizového plánu školy

Krizový plán je soubor preventivních, komunikačních, intervenčních a bezpečnostních postupů, které krok za krokem řeší krizové situace, jež na škole mohou nastat. Výběr krizových situací, které budou součástí krizového plánu, si škola vybírá na základě rizikového chování, které se již na základní škole objevilo, nebo se odvíjí od předpokládaného výskytu určitého typu rizikového chování. Postupy krizového plánu tak následují v případě, že dojde k naplnění rizika. Postupy by měly být srozumitelné, jednoznačné, účelné a závazné pro každého pracovníka školy, měly by určovat konkrétní kompetence a odpovědnosti jednotlivých zaměstnanců a stanovovat potřebná opatření.

Pro realizaci krizového plánu můžeme sledovat tento postup:

- Identifikace rizikového chování (užití návykové látky, šikana apod.): Jaká rizika z tohoto chování vyplývají pro žáka, pro ostatní žáky, pro školu...
- Nacházení odpovědí na otázky: S jakými konkrétními místy ve škole je riziko spojeno (KDE?), Se kterými konkrétními žáky je riziko spojeno (KDO?) Jaký je cílový stav, kterého chceme dosáhnout (CÍL?), Jaké nástroje máme k dispozici (JAK?)
- Delegace odpovědnosti: Kdo za co zodpovídá, co po kom chceme? Co kdo by měl dělat (žáci, rodiče)?
- Tvorba bezpečnostního plánu: Konkrétně formulovaná očekávání od jednotlivých subjektů doplněná o nástroje, které budou nebo mohou používat. Veškeré kroky by měly směřovat k předcházení krizovým situacím, očekávání jsou proto formulována písemně s cílem jevu nebo riziku předcházet a dle toho volit i nástroje, které slouží danému cíli. Např. rozmístění tabulek se zákazem (kouření zakázáno), formulace zákazu do školního řádu.
- Tvorba krizového plánu

(Miovský, 2012b, s.36-37)

Konkrétní postupy krizového plánu lze rozdělit dle dvou základních klíčů:

1. Rozdělení dle formy rizikového chování
  - Akutní krize (např. ublížení na zdraví, šikana, agrese, intoxikace žáka) – vyžaduje okamžitou intervenci pedagoga, velice často se jedná o riziko ohrožení zdraví či života žáka.
  - Obecné postupy (např. konzumace tabákových výrobků na území

základní školy, nález alkoholu ve škole) – nevyžadují okamžitou intervenci pedagoga, je nutná spíše systematická a dlouhodobější forma řešení.

2. Rozdělení dle scénářů řešení

- Situace, které zvládne škola řešit vlastními silami (např. rámcový třídní program pro řešení prvních stádií šikany).
- Situace, při jejichž řešení je nutná pomoc z venčí (např. Pedagogicko-psychologické poradny) a její nezbytná součinnost se specializovanými institucemi (např. Orgán sociálně-právní ochrany dětí, Policie ČR). Při těchto situacích (např. řešení pokročilého stádia šikany) je tedy vysoce žádoucí úzká spolupráce školy s ostatními odborníky.

(MŠMT ČR, 2008, čl. 5)

Na výše uvedené rozdělení úzce navazuje samotná struktura krizového plánu tak, jak je uvedena v této práci. Struktura je rozdělena podle jednotlivých krizových situací (šikana, užívání návykových látek apod.), kdy zohledňuje jednotlivé případy akutní i obecné krize a popisuje zapojení školy i návazných služeb zvenčí.

Struktura je rozdělena do několika kroků, které můžeme určit na základě těchto otázek:

1. Jakou formu rizikového chování řešíme?
2. Je situace akutní a tudíž vyžaduje akutní zásah nebo jde o situaci, která umožňuje, respektive vyžaduje delší přípravu?
3. Kdo z pedagogů provádí „první pomoc“ (okamžitou intervenci)?
4. Kdo z pedagogů stanovuje jaké kroky budou provedeny?
5. Kdo z pedagogů a komu tuto situaci hlásí (kdo koho informuje)?
6. Kdo informuje rodiče žáka?
7. Kdo přivolá k intervenci ostatní odborníky (pokud je to nutné)?
8. Kdo informuje ostatní žáky, ostatní zákonné zástupce, případně ostatní pedagogy?

Krizový plán by měl být vyvěšen na viditelném místě přístupném všem pracovníkům školy, z důvodu jejich akutní orientace v postupech řešení konkrétních krizových situací. Plán by proto měl být jasný, zřetelný a s grafickou úpravou, která přispívá k rychlé orientaci v sepsaných krizových postupech, jednotlivých krocích.

S krizovým plánem jsou vždy na začátku každého školního roku prokazatelně seznámeni žáci (přiměřeně jejich věku) a jejich zákonní zástupci.

3. Tvorba a naplňování krizového plánu školy

3.1. Role školy při tvorbě a naplňování krizového plánu školy

Prvním krokem, který by měl předcházet vytvoření funkčního krizového plánu, je splnění 3 podmínek – chtít, umět a vytrvat (viz. schéma č.2, s.13). Všechny tyto podmínky na sebe vzájemně nasedají, jedna bez druhé se vylučují. Je také důležité, aby byly tyto podmínky splněny na úrovni všech zúčastněných – na úrovni vedení školy, na úrovni školního metodika prevence, na úrovni poradenského centra, na úrovni třídních učitelů i ostatních pedagogů na dané škole. Tedy všech osob, které se na primární prevenci rizikového chování ve škole přímo podílí.

Čáp uvádí, že z pohledu přístupu zaměřeného na vedení a organizaci školy, jako jednoho z teoretických přístupů sociálního klimatu školy, lze mimo jiné usuzovat, že způsob řízení školy je naprosto zásadní směrem k uspořádání pedagogického sboru i žáků. Z pohledu funkčnosti krizového plánu lze z tohoto modelu zvolit strukturu diferenciovaných činností, kdy dochází k rozčlenění pedagogického sboru na pro nás velmi důležité funkce (školní metodik prevence apod.), dochází také k rozčlenění práce žáků (část se odehrává ve škole, část v rámci mimoškolních aktivit – projektů apod.), může se také rozčlenit dle zaměření jednotlivých pedagogů (např. předmětové kabinety). Dle způsobu řízení je pro funkčnost krizového plánu vhodnější organický typ instituce, který zdůrazňuje důvěru v lidi, akcentuje osobní odpovědnost lidí, prostor pro iniciativu, nutnost vzájemné komunikace mezi všemi úrovněmi pracovníků školy (kolegiální komunikace), nebyrokratické způsoby kontroly. K tomu všemu je také velmi vhodné připojit model otevřeného klimatu školy, který se vyznačuje vzájemnou důvěrou, zaujetím učitele pro pedagogickou práci. V tomto klimatu jde vedení školy příkladem pro své zaměstnance, kteří s vedením školy spolupracují a pomáhají si navzájem – dalo by se zjednodušeně říci, že tvoří funkční tým. Pravidla školy jsou v tomto případě zřetelná a stálá, povinností lidí a jejich potřeby jsou citlivě vyvažovány. Chování učitelského sboru směrem k žákům i zákonným zástupcům je otevřené a nepředstírané. Pokud takto nastavený přístup školy shrneme, máme školu, kde vstřícné vedení lidí a kolegiální vztahy v učitelském sboru přinášejí důvěru v ředitele školy i v kolegy a z toho plynoucí vysokou efektivitu školy. (Čáp, 2007, s.584-587)

Chtít vytvořit funkční krizový plán, působit efektivně v oblasti prevence na škole znamená mít zájem o řešení krizových situací na škole, být nastaven na podporu a pomoc žákům a aktivně se podílet na výchově žáků.

Umět znamená vědět jak. K tomu, aby škola uměla pracovat s krizovým plánem, je v dnešní době k dispozici několik prostředků. Zásadním prostředkem pro školního metodika prevence je absolvování Specializačního studia (odpovídá vyhlášce č. 317/2005 Sb. § 9 c) – standardu DVPP – studium k výkonu specializovaných činností). Dalšími prostředky mohou být návazné vzdělávací kurzy pořádané různými subjekty, studium odborných materiálů (knihy, články apod.), externí organizace či školská zařízení, která škole poskytují návazné služby (např. ve formě metodického vedení), v neposlední řadě studium vyhlášek a metodických doporučení.

Pro podmínku vytrvat je velmi zásadní podpora okolí (ostatních pedagogů, žáků, rodičů, odborníků poskytujících škole návazné služby v této oblasti) a zároveň umění čerpat z vlastních zdrojů (umět sám sebe motivovat, umět odpočívat, umět si říci o pomoc apod.). Tato podpora může být vyjádřena pozitivními zpětnými vazbami, vzájemným oceněním, pochvalou od vedení školy apod. Pro všechny uvedené podmínky je naprosto zásadní podpora vedení školy, bez které často nelze naplnit téměř žádnou z nich, nebo pouze se značným úsilím, které nelze vydržet příliš dlouhou dobu.

Druhým krokem směřujícím k vytvoření funkčního krizového plánu je aktivní zapojení všech osob, které se na krizovém plánu podílejí. Ředitel školy by měl krizový plán schvalovat, vyžadovat a podporovat jeho realizaci a fungování. Je to klíčová osoba na škole, která má plnou zodpovědnost za řízení běhu školy. Je to tedy také klíčová osoba pro odstartování i zastavení tvorby a naplňování krizového plánu školy. Další důležitou osobou je školní metodik prevence, který by měl krizový plán s podporou ředitele školy koordinovat, což také vyplývá z jeho vydefinovaných standardních činností (viz. Vyhláška MŠMT č. 116/2011 Sb.). Školní poradenské pracoviště také výrazně přispívá k celkovému systémovému pojetí primární prevence na škole již tím, že je zřízeno a je to funkční celek. Jako tým vesměs poradenských odborníků na škole (ve složení – zástupce vedení školy, školní metodik prevence, výchovný poradce, případně školní psycholog/školní speciální pedagog a konzultační tým složený z vybraných pedagogů školy) se výraznou měrou podílí na řešení vzniklých situací v oblasti rizikového chování. Třídní učitelé jsou často ti, v první linii, kteří nastavený systém společně s žáky a za podpory všech výše uvedených, uvádí do přímé praxe (prostřednictvím svých aktuálních a často akutních intervencí směrem k žákům, prostřednictvím výběru preventivních programů zacílených na jejich třídu, komunikací s rodiči apod.). Přímá práce je samozřejmě také v gesci školního metodika prevence a školního poradenského pracoviště, třídní učitelé a ostatní pedagogové však často musí ihned reagovat na vzniklé situace a aktivně se na jejich řešení spolu s ostatními podílet.

V neposlední řadě jsou to také ostatní pracovníci školy, kteří mohou přispět k řešení krizových situací. Jsou to všichni ti, kteří zajišťují jakýsi organizačně-technický servis pro školu (školník, sekretářka, uklízečka, kuchařka apod.). I oni jsou v přímém kontaktu s žáky a často se mohou stát svědky konkrétních projevů rizikového chování u žáků, neměli by proto být z tohoto systému vyčleněni.

3.2. Role pedagogů při tvorbě a naplňování krizového plánu školy

Pedagog je zprvu pro žáka nejvýznamnější osobou ve škole, postupně však nabývají na významu vztahy ke spolužákům a solidarita s nimi. Pedagog se stává autoritou, která konkuruje autoritě rodičů a později také vrstevníků. Ze strany pedagoga je dítě hodnoceno, téměř vždy známkami, za podané výkony a za chování. Z toho žák odvozuje v prvních letech školní docházky pocit vlastní hodnoty. Později jej také opírá o to, jak je přijímán svými spolužáky. Pedagog dále svým žákům zprostředkovává svůj pohled na svět, určité své vzorce chování, pro některé žáky se může stát vzorem. Pedagog také může svým žákům různými způsoby předávat informace jak se chovat – co se smí a co se nesmí, co je dobré a co je špatné apod. V praxi se neustále setkáváme s potvrzováním věty „Jaký je pedagog, takový jsou jeho žáci“. Pedagogové tedy mají na své žáky značný vliv. Pro krizový plán a nejen pro něj je důležité, aby tento vliv pedagogové využívali správným směrem a také aby všichni sledovali stejný cíl. Pro funkčnost krizového plánu není přípustné aby jeden pedagog žáky trestal např. za kouření v prostorách školy a druhý pedagog toto chování zcela přehlížel. Pro naplnění této podmínky je zásadní, aby se na tvorbě i na následném naplňování krizového plánu podíleli všichni pedagogové a všichni stanovené postupy krizového plánu dodržovali.

Zastřešující funkci má samozřejmě vedení školy (viz. kapitola 3.1). Hlavní koordinační funkci by měl vykonávat školní metodik prevence, který má v gesci celou oblast primární prevence rizikového chování ve škole. Dle jeho standardních činností, uvedených ve vyhlášce MŠMT o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních, má školní metodik prevence nejen funkci koordinační a metodickou, ale také funkci informační a poradenskou. Pokud tyto funkce vztáhneme na oblast krizového plánu, školní metodik prevence ve spojení s tvorbou a naplňováním krizového plánu zastává tyto činnosti:

Metodické a koordinační činnosti

- Koordinuje tvorbu a kontroluje naplňování (z této činnosti rozhodně nevyplývá, že by školní metodik prevence tvořil a naplňoval krizový plán zcela

samostatně, ale děje se tak s přispěním ostatních zainteresovaných pedagogů, případně ostatních zúčastněných – vedení školy, rodiče apod.)

- Koordinuje a participuje na realizaci aktivit školy zaměřených na prevenci rizikového chování (což je také prevence krizových situací)
- Metodicky vede činnosti pedagogů v oblasti prevence rizikového chování (preventivní práce s třídními kolektivy, vyhledávání rizikových projevů chování apod.)
- Koordinuje vzdělávání pedagogů v oblasti prevence rizikového chování (tedy také v oblasti řešení krizových situací – jak je detekovat, na co se zaměřit, jaké volit postupy, jak preventivně působit apod.)
- Koordinuje spolupráci školy s návaznými službami – orgány státní správy, samosprávy a odbornými pracovišti, kteří mají v kompetenci problematiku prevence rizikového chování (všechny instituce, se kterými škola úzce spolupracuje při řešení krizových situací v oblasti rizikového chování)
- Kontaktuje příslušné odborné pracoviště, participuje na intervenci a následné péči v případě akutního výskytu rizikového chování (v rámci přímého naplňování krizového plánu)
- Shromažďuje odborné zprávy a informace o žácích v poradenské péči specializovaných zařízení v rámci prevence rizikového chování a v souladu s předpisy o ochraně osobních údajů (tyto informace mohou pomoci při detekci rizikového chování)
- Vede písemné záznamy umožňující doložit rozsah a obsah činnosti školního metodika prevence, navržená a realizovaná opatření (školní metodik prevence veškeré písemné údaje související s rizikovým chováním, tedy i s řešením krizových situací na škole, shromažďuje ve své agendě)

Informační činnosti

- Zajišťuje a předává odborné informace s oblasti primární prevence rizikového chování (nové postupy při řešení krizových situací apod.)
- Prezentuje výsledky preventivní práce školy (jaké krizové situace se objevily, jaký byl zvolen postup řešení apod.), získává nové odborné informace a zkušenosti
- Vede a průběžně aktualizuje databázi spolupracovníků školy pro oblast prevence rizikového chování (všechny instituce, se kterými škola úzce

spolupracuje při řešení krizových situací v oblasti rizikového chování - orgány státní správy a samosprávy, střediska výchovné péče, pedagogicko-psychologické poradny, zdravotnická zařízení, Policie ČR, orgány sociální péče, nestátní organizace působící v oblasti prevence, centra krizové intervence a další zařízení, instituce i jednotliví odborníci)

Poradenské činnosti

- Vyhledává žáky s rizikem či projevy rizikového chování, poskytuje jim i jejich rodičům poradenské služby, případně zajišťuje návaznou odbornou péči – ve spolupráci s třídními učiteli, případně se školním poradenským pracovištěm (preventivní i návazná péče nasedající na krizový plán)
- Spolupráce s třídními učiteli při zachycování varovných signálů spojených s možností rozvoje rizikového chování u jednotlivých žáků a tříd a participace na sledování úrovně rizikových faktorů, které jsou významné pro rozvoj rizikového chování ve škole (veškeré aktivity směřující k prevenci vzniku krizových situací)

(MŠMT ČR, 2005a, příloha č.3 odstavec II.)

Dalším z pedagogů, který se přímo podílí na tvorbě a naplňování krizového plánu je výchovný poradce, jehož standardní činnosti směrem ke krizovému plánu jsou:

Poradenské činnosti

- Vyhledává a provádí orientační setření žáků, jejichž vývoj a vzdělávání vyžadují zvláštní pozornost a připravuje návrhy na další péči o tyto žáky (vysoký preventivní potenciál snížení výskytu krizových situací)

Metodické a informační činnosti

- Zprostředkovává nové metody pedagogické diagnostiky a intervence (správně cílená diagnostika může sloužit ke včasnějšímu rozpoznání krizové situace, konkrétně zacílená intervence poté přispívá k jejímu řešení)
- Poskytuje metodickou pomoc ostatním pedagogům školy v otázkách kariérového rozhodování žáků, integrace, individuálních vzdělávacích plánů, práce s nadanými žáky apod. (vysoký preventivní potenciál snížení výskytu krizových situací)
- Poskytuje informace o činnosti školy, školských a dalších poradenských zařízeních v regionu, o jejich zaměření, kompetencích a o možnostech

využívání jejich služeb žákům a jejich rodičům (tuto činnost vykonává v úzké spolupráci se školním metodikem prevence)

(MŠMT ČR, 2005a, příloha č.3 odstavec I.)

Ten, který by měl být žákům konkrétní školní třídy nejbližší je třídní učitel. Třídní učitel má o svých žácích nejvíce informací, měl by vědět o všem, co s jeho žáky ve škole souvisí. Funkční třídní učitel také bývá ten, který je v „první linii“ při řešení nějaké krizové situace (sami žáci i ostatní vyučující ho o krizové situaci informují jako prvního, případně je on sám při vzniku takovéto situace přítomen). Pokud má třídní učitel opravdový zájem o své žáky, také z jeho strany vychází aktivita směrem ke zjišťování klimatu ve třídě, spokojenosti jednotlivých žáků apod. (např. prostřednictvím třídnických hodin).

Z doporučených standardních činností třídního učitele vztažených ke krizovému plánu můžeme uvést následující:

- Motivuje vytvoření vnitřních pravidel třídy, která jsou v souladu se školním řádem, a dbá na jejich spravedlivé dodržování (vytváření otevřené bezpečné atmosféry a pozitivního sociálního klimatu ve třídě), podporuje rozvoj pozitivních sociálních interakcí mezi žáky třídy (vysoký preventivní potenciál snížení výskytu krizových situací)
- Zprostředkovává komunikaci s ostatními členy pedagogického sboru a je garantem spolupráce školy s rodiči žáků třídy (navazuje na přímé plnění krizového plánu, kde je třídní učitel nezbytným článkem mimo jiné právě pro zprostředkování komunikace s rodiči a se zbytkem pedagogického sboru)
- Získává a udržuje si přehled o osobnostních zvláštностech žáků třídy a o jejich rodinném zázemí (může vést k včasnému rozkrytí rizikového chování a k případnému efektivnějšímu zvolení možných intervencí)
- Spolupracuje se školním metodikem prevence na depistáži varovných signálů krizových situací, podílí se na realizaci minimálního preventivního programu, diagnostikuje vztahy ve třídě (výrazně tak přispívá k prevenci krizových situací případně k jejich rychlé identifikaci a následnému řešení)
- Spolupracuje se školním psychologem / speciálním pedagogem při aktivitách zaměřených na prevenci školního neprospěchu žáků třídy (náprava, vedení apod.), při vytváření podmínek pro integraci žáků se speciálními vzdělávacími

potřebami ve třídě a podle pokynů ředitele i v dalších oblastech vzdělávací a poradenské práce s žáky třídy.

(MŠMT ČR, 2005b, odstavec 3.1)

Výše uvedení pedagogové jsou ti, kteří se nejvyšší měrou zasazují na půdě školy o řešení krizových situací souvisejících s rizikovým chováním. Jsou to také ti, kteří jsou vždy na škole přítomni (tyto funkce jsou stanoveny na každé škole).

Dalšími poradenskými odborníky, kteří se přímo podílí na řešení krizových situací, jsou ti, které nemá každá škola, objevují se na českých školách bohužel spíše zřídka. Jejich přítomnost na škole je často ovlivněna velikostí školy, její finanční situací. Jedná se o školního psychologa a školního speciálního pedagoga.

Mezi standardní činnosti školního psychologa ve spojení s krizovým plánem patří:

Diagnostika a depistáž

- Diagnostikuje výukové a výchovné problémy žáků (přispívá tak k včasnému diagnostikování případného vzniku krizových situací, výrazně se zasazuje o jejich prevenci)
- Zjišťuje sociální klima ve třídě (odkrývání možných ohnisek vzniku krizových situací, případně odкрыtí již existujícího rizikového chování)
- Provádí screening, ankety, dotazníky ve škole (mapování situace na poli rizikového chování)

Konzultační, poradenská a intervenční práce

- Provádí individuální případovou práci se žáky v osobních problémech - konzultace, vedení (realizace konkrétních postupů stanovených v krizovém plánu, případně plní následné kroky nasedající na krizový plán)
- Realizuje krizovou intervenci a zpracovává krizi pro žáky, pedagogické pracovníky a rodiče (realizace konkrétních postupů stanovených v krizovém plánu)
- Zabývá se prevencí školního neúspěchu žáků - náprava, vedení, apod. (výrazný preventivní potenciál vzniku krizových situací)
- Provádí skupinovou a komunitní práci s žáky (prvek preventivní a intervenční – opět realizace jednotlivých kroků krizového plánu a následné péče)

- Podporuje spolupráci třídy a třídního učitele (významný preventivní prvek vzniku krizových situací)
- Provádí individuální konzultace pro pedagogické pracovníky v oblasti výchovy a vzdělávání (významný preventivní prvek vzniku krizových situací, zároveň důležitý podpůrný prvek při řešení krizových situací)
- Konzultuje s rodiči při výukových a výchovných problémech dětí (významný preventivní prvek vzniku krizových situací, zároveň důležitý podpůrný prvek při řešení krizových situací)

Metodická práce a vzdělávací činnost

- Provádí metodickou pomoc třídním učitelům (významný preventivní prvek vzniku krizových situací, zároveň důležitý podpůrný prvek při řešení krizových situací)
- Realizuje pracovní semináře pro pedagogické pracovníky - konzultace a metodické vedení (mohou být zacíleny na téma rizikového chování, řešení krizových situací, poskytování poradenských služeb v rámci krizových situací apod.)
- Koordinuje poradenské služby poskytované ve škole - výchovný poradce, školní metodik prevence, třídní učitelé (významná součást prevence vyhoření poradenských pracovníků na škole, zároveň možnost udržení určité kvality poskytovaných poradenských služeb, jako nedílné součásti řešení krizových situací a samozřejmě jejich prevence)
- Koordinuje poradenských služeb mimo školu a spolupráce se školskými poradenskými zařízeními, zdravotnickými a dalšími zařízeními (tuto činnost provádí v úzké spolupráci se školním metodikem prevence)
- Realizuje besedy a osvětu rodičům (výrazný preventivní prvek vzniku krizových situací a také snaha o vtažení rodičů do spolupráce se školou, jako nedílné a zásadní součásti celého působení školy, výrazně také v oblasti rizikového chování žáků)

(MŠMT ČR, 2005a, příloha č.3 odstavec III.)

Mezi standardní činnosti školního speciálního pedagoga ve spojení s krizovým plánem patří:

Diagnostické a intervenční činnosti (péče o žáky se speciálními vzdělávacími potřebami)

- Diagnostikuje speciální vzdělávací potřeby žáka (shromažďuje údaje o žákovi, včetně anamnézy osobní a rodinné), analýza získaných údajů a jejich vyhodnocení (významný preventivní prvek krizových situací)
- Realizuje intervenčních činností (přímo se podílí na realizaci jednotlivých kroků krizového plánu)

Metodické a koordinační činnosti

- Přípravuje a průběžně upravuje podmínky pro integraci žáků se zdravotním postižením ve škole - koordinuje speciálně pedagogické poradenské služby na škole (významný preventivní prvek vzniku krizových situací, zároveň důležitý podpůrný prvek při řešení krizových situací)
- Kooperuje se školskými poradenskými zařízeními a s dalšími institucemi a odbornými pracovníky ve prospěch žáka se speciálními vzdělávacími potřebami (tuto činnost provádí v úzké spolupráci se školním metodikem prevence)

(MŠMT ČR, 2005a, příloha č.3 odstavec IV.)

Jak již bylo uvedeno, do tvorby a naplňování krizového plánu jsou zapojeni všichni pracovníci školy. Tito výše uvedení jsou do jeho tvorby a naplňování nejaktivněji zapojeni, zejména ve funkci koordinační, diagnostické, poradenské, intervenční, metodické a informační. Jsou to tedy všichni poradenští pracovníci školy (školní metodik prevence, výchovný poradce, školní psycholog a školní speciální pedagog) a ti, kteří se na poradenských službách školy podílí (zejména třídní učitelé, ale mohou to být také učitelé vzdělávacích bloků „Volba povolání na ZŠ“ a „Úvod do světa práce na SŠ“).

Pro zvýšení efektivity těchto přímo zapojených pedagogů je doporučováno na škole vytvořit školní poradenské pracoviště. Školní poradenské pracoviště je nejčastěji složeno ze zástupců vedení školy, školního metodika prevence, výchovného poradce, školního psychologa, školního speciálního pedagoga a jejich konzultačního týmu složeného z vybraných pedagogů (nejčastěji jsou to pedagogové, kteří mají zájem o problematiku rizikového chování, chtějí se více podílet na funkci školy jako výchovné instituce nebo jsou to pedagogové, kteří se podílí na poradenských službách školy). Činnosti školního poradenského

pracoviště vyplývají z výše uvedených standardizovaných činnosti jeho členů a ze strategie pedagogicko-psychologického poradenství, kterou také spoluvytváří, čímž naplňují významnou sociálně pedagogickou funkci školy, a to funkci poradenskou. Školní poradenské pracoviště řeší situace ohledně rizikového chování žáků, jiných výchovných či osobnostních potíží žáků, komunikuje s odbornými pracovišti poskytujícími návazné služby škole, komunikuje a spolupracuje s rodiči, poskytuje ostatním pedagogům metodickou podporu apod. Jedním ze základních přínosů školního poradenského pracoviště je týmová spolupráce všech jeho členů, kteří si vzájemně mohou také poskytovat jakousi intervizi své práce, zvolených poradenských postupů, jednoduše na tuhle náročnou práci „nejsou sami“, což je také významný prvek prevence vyhoření.

3.3. Spolupráce pedagogů při tvorbě a naplňování krizového plánu školy

Motivace je důležitá pro spolupráci pedagogů zapojených do tvorby a naplňování krizového plánu. Motivaci zde chápeme jako intrapsychický proces, který vyúsťuje v motivační stav označovaný jako potřeba. Tento motivační stav se vyznačuje určitým napětím a pohnutkou (puzením) uspokojit tuto potřebu nebo alespoň potřebu redukovat. Cílovým předmětem poté označujeme předmět, který má vlastnosti signalizující možnosti uspokojení potřeby. Teprve určitý vztah k tomuto předmětu dosahuje uspokojení, které se označuje jako dovršující reakce. (Nakonečný in Exnerová, 2009, s.14)

S motivací úzce souvisí zájem, což je získaný motiv, který se projevuje kladným emočním vztahem jedince k určité skutečnosti a k určitému druhu činnosti (např. zájem o hudbu). (Čáp, Mareš, 2007, s.145-152) Dalším možným zdrojem motivace může být také úzkost, chápána jako nepříjemný emoční stav, který zahrnuje strach, zlé předtuchy a obavy. S motivací dále souvisí pojem postoj, což je získaný motiv, který vyjadřuje jedincův vztah k určitému objektu, k věci, lidem, činnosti, skupině, události apod. Lidé se ve svých postojích liší. Postoj zahrnuje tři základní složky – poznání a názory na objekt, citové hodnocení objektu a pobídku k jednání či k chování, případně návyk (navyklou formu takového chování či jednání). (Čáp, Mareš, 2007, s.149-150)

Motivaci můžeme rozdělit na dva základní druhy:

1. Primární motivace (zvědavost, touha něco vypátrat, potřeba řešit nějaký problém, touha po poznání apod.).

2. Sekundární motivace

- Intrinsická motivace – přirozený pud zvědavosti, který podněcuje spontánní zkoumání a objevování (motivace vycházející z věci a osoby, spojená s didakticky obratným, názorným a živým ztvárněním).
- Extrinsická motivace – nastupuje často ve chvíli, kdy je intrinsická motivace nedostatečná (jejími prostředky jsou pochvala a výtka, působí zpravidla krátkodobě a je poskytována okolím).

(Fontana, 2010, s.153)

Pro cílové dosažení motivace je nutné, aby subjekt věřil ve vysokou hodnotu cílového uspokojení a v absenci nepříjemných důsledků svého chování, jednání. Motivace pedagogů pro tvorbu a naplňování krizového plánu tedy závisí na sejmutí úzkosti z nově nastaveného systému řešení krizových situací, se vzbuzením zájmu o danou problematiku a vytvořením pozitivně laděného postoje k aktivnímu a otevřenému řešení krizových situací na jejich škole. Důležité je také jejich ujištění o optimálním fungování tohoto systému na jejich škole, které bude přispívat k minimalizaci nepříznivých podmínek a vzniku krizových situací na jejich škole.

Pokud jsou pedagogové motivováni k tvorbě i naplňování jednotlivých postupů krizového plánu, nastupuje zde další důležitý moment či podmínka efektivního fungování krizového plánu, a to je vzájemná spolupráce všech, kteří se na tvorbě a naplňování krizového plánu podílí. Spolupráce pedagogů na škole je velmi důležitou složkou jejich profesionálního růstu i odborného rozvoje školy jako celku. Pro efektivní uchopení krizového plánu jako účinné metody řešení krizových situací na škole je zásadní existence týmové práce na škole. V současné době se však s takto uchopenou formou spolupráce setkáváme na české škole zatím opravdu zřídka. Na české škole se objevují spíše jednodušší formy spolupráce, zejména ve smyslu oborové, či předmětové spolupráce. Pokud dochází k řešení nějaké konkrétní krizové situace, ke spolupráci či spíše k diskusi dochází zejména mezi kolegy, kteří spolu sdílí stejný kabinet, mají osobnější až přátelské vazby, dokonce často spontánně na chodbách školy. Není zde zřetelný jasně stanovený systém, nejsou stanoveny podmínky spolupráce, není vymezen prostor pro spolupráci a řešení dané situace. Tyto strategie mohou vést ke vzájemné podpoře, psychické úlevě, mají tedy spíše psychohygienický aspekt, ale pro dlouhodobější vyřešení dané situace jsou zcela neefektivní.

Týmová práce pedagogů se pojí s konceptem školy jako učící se organizace. Znaky určující školu jako učící se organizaci jsou následující:

- Profesionalita pedagoga je základem pro kvalitní práci ve prospěch žáků
- Škola vytváří podmínky pro co nejkvalitnější vzdělávání všech svých pracovníků (pedagogů i ostatních zaměstnanců školy)
- Pedagogové participují na rozhodování o věcech školy
- Škola podporuje spolupráci v zájmu zvyšování kvality i profesionality práce pedagogů
- Škola rozvíjí způsoby zapojování nových pracovníků do chodu školy
- Škola usiluje o kvalitativní změny, které nabízejí nové pohledy.

(Tvrzová, Kasíková in Vališová, Kasíková, 2007, s.115)

Základním předpokladem vytvoření školy jako učící se organizace je rozvoj kolegiálních vztahů a jejich nasměrování na rozvoj kompetencí učitele i rozvoj školy jako celku. Kolegiální vztahy by měly i nadále zachovávat a podporovat individualitu – škola by tedy měla směřovat k takovým způsobům spolupráce, které podněcují skupinu a podporují i jedince. (Tvrzová, Kasíková in Vališová, Kasíková, 2007, s.115)

Pol, Lazarová uvádí různé úrovně kolegiálních vztahů:

1. Společenská konverzace
2. Podpora a pomoc
3. Výměna názorů, zkušeností a jejich sdílení
4. Společná práce

(Tvrzová, Kasíková in Vališová, Kasíková, 2007, s.116)

Společná práce je chápána jako nejvyšší forma kolegiálních vztahů. Společná práce pro svou efektivitu vyžaduje spolupráci, tzv. pozitivní vzájemnou závislost nebo také kooperaci.

Spoluprací se zde rozumí:

- Schopnost více osob
  - sledovat společný cíl
  - zaměřit na společný cíl své jednání
  - účelně se k cíli přibližovat
- Připravenost osob – uplatnit schopnosti a dovednosti jednotlivců v procesu řešení

(Bezl, Siegrist, 2001, s.213)

Můžeme rozlišovat tři základní formy spolupráce s pohledu transakční analýzy, strategie poražený-poražený, strategie vítěz-poražený a strategie vítěz-vítěz. Pro potřeby tvorby a naplňování krizového plánu a vůbec pro zavedení týmové spolupráce ve škole je důležité zvolit strategii vítěz-vítěz, kde základním postojem všech zúčastněných je postoj „Já jsem OK, ty jsi OK (Erik Berne). Dále se zde uplatňuje diskuse o rozdílných zájmech, rozdílné názory se vždy navzájem zvažují, vzájemně se diskutuje o způsobech řešení, dochází ke společnému rozhodnutí (uplatňuje se v něm tvrzení, že rozdíly se vyvíjejí v lepší celek) a v neposlední řadě dochází ke konstruktivnímu řešení případných konfliktů směřujících ke shodě. Strategie vítěz-vítěz poté vede k trvalým výsledkům.

(Bezl, Siegrist, 2001, s.214)

Deset pravidel úspěšné spolupráce, která lze uplatnit jak při tvorbě krizového plánu, tak při jeho naplňování:

1. Můj základní postoj: „Já jsem OK, ty jsi OK.“ Tento postoj vychází s transakční analýzy Erika Berneho a zahrnuje v sobě vysokou míru tolerance k sobě i k ostatním, která je pro efektivní spolupráci nezbytně důležitá.
2. Představy každého jsou důležité, je nutné je umět nabídnout.
3. Každý má své zcela specifické schopnosti, které jsou pro tým užitečné.
4. Každý je odpovědný za své chování, jednání.
5. Respektuji mínění druhých.
6. Nikdy nepouštím cíl ze zřetele.
7. Čím více souhlasím s prací ostatních, tím lepší bude výkon skupiny.
8. Tvořivost je lepší než jednokolejnost.
9. Produktivně vyřešené konflikty podporují výsledky skupiny.
10. Existuje více řešení jednoho problému.

(Bezl, Siegrist, 2001, s.213)

Předpoklady efektivní skupinové práce jsou:

- Vzájemné akceptování spolupracovníků
- Otevřená komunikace (o obsahu, o vztazích, o pocitech)
- Všichni se podílejí na hledání cíle a na stanovování postupu směřování k cíli
- Kolegiální rozdělení práce

(Bezl, Siegrist, 2001, s.215)

Podmínky efektivity spolupráce jsou:

- Existence a formulace společného cíle
- Rovnoprávnost členů spolupracující skupiny
- Odpovědné přispívání každého k dosažení cíle
- Skupina mapuje svou činnost a reflektuje skupinové procesy
- Skupina uplatňuje dovednosti pro skupinovou práci (dovednosti budovat důvěru, řešit konflikty apod.)

(Tvrzová, Kasíková in Vališová, Kasíková, 2007, s.116)

Při efektivní tvorbě a naplňování krizového plánu je tedy týmová spolupráce s předchozí motivací naprostou nezbytností. Pokud zasadíme výše uvedené do přímého kontextu školy ve vztahu ke krizovému plánu, škola nejprve musí vytvořit podmínky pro týmovou spolupráci pedagogů, případně ostatních zaměstnanců školy. Tyto podmínky mohou spočívat v dostatečné informovanosti (např. stanovení a plnění srozumitelných komunikačních toků), legitimizaci školního metodika prevence jako hlavního koordinátora tvorby krizového plánu, legitimizaci školního poradenského pracoviště jako spolukoordinátora a hlavní platformu při naplňování krizového plánu, participaci pedagogů na rozhodování ve věcech školy – tedy i tvorbě a naplňování krizového plánu, stanovení časového i místně daného prostoru pro řešení otázek souvisejících s krizovým plánem (např. vymezen prostor pro samotnou tvorbu krizového plánu, stanovení tzv. informačního okénka na každé poradě pedagogického sboru). Je tedy nutné společně pracovat na rozvoji kolegiálních vztahů formou jasně vymezeného prostoru pro jeho nejvyšší formu, tedy pro společnou práci. Po vymezení tohoto prostoru a legitimizaci všech zúčastněných je nutné stanovit si společný cíl (tvorba a naplňování krizového plánu). Cesta k tomuto cíli je následně plněna příspěvky všech spolupracujících, otevřenou komunikací, akceptací všech příspěvků, konstruktivním řešením případných konfliktů, rozdělením práce (kdo co konkrétně bude vykonávat jak při tvorbě krizového plánu, tak při jeho konkrétním naplňování) a ukončena společnou reflexí odvedené práce.

3.4. Role externích subjektů při realizaci krizového plánu školy

Škola je zasazena do širšího společenského prostředí, plného ostatních subjektů, které se k sobě i ke škole vzájemně vztahují. Škola je tedy součástí jakési místně příslušné komunity, tzv. lidského společenství. Při řešení standardních či nestandardních (často

krizových) situací se tak pedagogové mohou spolehnout také na pomoc či podporu externích odborníků, externích odborných organizací. Někdy jsou tyto návazné služby naprosto nezbytné pro dořešení dané situace, i z pohledu platných zákonů ČR. Tyto tzv. externí (vnější) zdroje školy jsou jakousi širší podpůrnou sítí institucí, odborníků, služeb, které školnímu metodikovi prevence a následně školnímu poradenskému pracovišti pomáhají připravit, stabilizovat, rozvíjet a naplňovat krizový plán. Externími zdroji školy jsou: pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum, orgán sociálně-právní ochrany dětí, Policie České republiky, Městská policie, středisko výchovné péče, nestátní neziskové organizace zabývající se touto problematikou. Tyto externí zdroje by měla mít každá škola velmi dobře zmapovány a popsány tak, aby byly k dispozici všem pedagogům. Zároveň by také mělo pravidelně docházet k aktualizaci těchto údajů.

Externí zdroje také často zajišťují sociálně-právní ochranu dětí. Sociálně-právní ochrana představuje soubor různých opatření a nástrojů, které je nutné používat včas, vhodně a účelně a které vždy sledují blaho dítěte.

Pedagogicko-psychologická poradna zajišťuje škole služby pedagogicko-psychologického a speciálně pedagogického poradenství, pomáhá při výchově a vzdělávání žáků. Na poli témat souvisejících s krizovým plánem (zejména v podobě návazných služeb poskytovaných pedagogům, dětem, rodičům) pedagogicko-psychologické poradny zajišťují poradenství pro žáky se zvýšeným rizikem školní neúspěšnosti (poradenství pedagogům, rodičům), metodickou podporu škole, prevenci rizikového chování prostřednictvím metodika prevence. (MŠMT ČR, 2005a, paragraf 5)

Standardní činnosti poraden v oblasti návazných služeb na krizový plán školy:

Komplexní nebo zaměřená psychologická a speciálně pedagogická diagnostika

Diagnostika dětí s problémy v adaptaci a výchovnými problémy, včetně specifických poruch chování

- Diagnostika dětí s výukovými problémy, včetně specifických poruch učení, žáků neprospívajících
- Diagnostika žáků ZŠ, SŠ s osobnostními či se vztahovými problémy
- Diagnostika sociálního klimatu třídních kolektivů (podklad pro tvorbu nápravných programů)

Psychologická a speciálně pedagogická intervence

- Poradenská intervence (i tel.) – pomoc při zpracování krize v případech problémů, které negativně ovlivňují vzdělávání dítěte (dětem, rodičům)

- Individuální práce se žáky s obtížemi v adaptaci, s osobnostními, sociálně-vztahovými problémy s negativními dopady na jejich vzdělání
- Poradenské, terapeutické vedení rodin, pedagogických pracovníků

Informační a metodická činnost, příprava podkladů pro vzdělávací opatření

- Metodické vedení výchovných poradců, ŠMP
- Zpracování zpráv o žácích pro rodiče, pedagogy
- Metodická pomoc při tvorbě preventivních programů škol
- Spolupráce s SVP (středisko výchovné péče) při péči o žáky se specifickými poruchami chování a s ohrožením rizikovým chováním

(MŠMT ČR, 2005a, příloha č.1)

Speciálně pedagogické centrum poskytuje služby žákům se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním, hlubokým mentálním postižením. Na poli témat souvisejících s krizovým plánem (zejména v podobě návazných služeb poskytovaných pedagogům, dětem, rodičům) speciálně pedagogická centra zajišťují speciálně pedagogickou a psychologickou diagnostiku, poradenství při řešení problémů ve vzdělávání, psychickém, sociálním vývoji žáků se zdravotním postižením, poradenství pedagogům a rodičům v oblasti vzdělávání žáků se zdravotním postižením, metodickou podporu škole.

Orgán sociálně právní ochrany dětí (dále jen OSPOD) zajišťuje právo dítěte na život, příznivý vývoj, rodičovskou péči a život v rodině, vlastní identitu, svobodu (myšlení, svědomí a náboženství), na vzdělání, zaměstnání, ochranu před jakýmkoliv fyzickým či psychickým násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním.

Pracovníci OSPOD se zaměřují především na děti:

- jejichž rodiče:
  - zemřeli
  - neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti
  - nevykonávají nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské odpovědnosti
- které byly svěřeny do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče, pokud ta neplní povinnosti plynoucí ze svěřením dítěte do výchovy
- které vedou zahálčivý nebo nemravný život:
  - zanedbávají školní docházku
  - nemají dostatek zdrojů obživy, a přesto nepracují
  - požívají alkohol či návykové látky

- žíví se prostitucí
- spáchaly trestný čin (čin jinak trestný)
- opakovaně či soustavně páchají přestupky
- jinak ohrožují občanské soužití
- které se opakovaně dopouštějí útěků od osob odpovědných za výchovu dítěte
- na kterých byl spáchán nebo se připravuje trestný čin ohrožující důstojnost, mravní vývoj, život

(MPSV ČR, 1999, paragraf 6)

Na poli témat souvisejících s krizovým plánem (zejména v podobě návazných služeb poskytovaných pedagogům, dětem, rodičům) OSPOD vykonává následující činnosti vyplývající ze zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí:

Preventivní činnost

- Úroveň obecního úřadu
  - vyhledává děti, na něž se vztahuje zákon o sociálně-právní ochraně dětí a spolu s tím působí i na rodiče, aby plnili povinnosti plynoucí z jejich rodičovské odpovědnosti.
- Úroveň obce v samostatné působnosti
  - vytváří předpoklady pro kulturní, sportovní a jinou zájmovou či vzdělávací činnost.
- Úroveň úřadu obce s rozšířenou působností
  - sleduje vlivy nepříznivě působící na děti a činí opatření k jejich eliminaci.

Poradenská činnost

- Úroveň obecního úřadu obce s rozšířenou působností
  - pomáhá rodičům při řešení výchovných problémů
  - poskytuje poradenství při výchově a vzdělání dítěte
  - pořádá přednášky, kurzy na řešení výchovných, sociálních problémů
  - může uložit povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení

Výchovná opatření

Cílem je výchovných opatření je upozornit rodinu na nedostatek/nedostatky v péči o dítě, které je třeba napravit. Zákon o sociálně-právní ochraně dětí předpokládá, že sociálně-právní ochrana dětí je poskytována v případech, kdy situace trvají buď delší dobu, nebo jsou tak vysoké intenzity, že je třeba je vhodným způsobem řešit. Zákon však délku trvání ani výši intenzity neudává, proto je rozhodnutí na pracovníkovi OSPOD.

Níže jsou uvedeny druhy výchovných opatření, která mohou následovat po intervencích školy v rámci krizového plánu:

- *napomenutí* – OSPOD vhodným způsobem napomene nezletilého, jeho rodiče a osoby, které narušují jeho řádnou výchovu. K napomenutí rodičů dochází v případě zanedbání či porušení rodičovských povinností (např. povinná školní docházka dítěte).
- *dohled* – OSPOD stanoví nad nezletilým dohled a provádí jej za součinnosti školy, občanských sdružení v místě bydliště nebo na pracovišti.
- *omezení* – OSPOD uloží nezletilému omezení, která mají zabránit škodlivým vlivům na jeho výchovu (návštěva podniků a zábav pro nezletilého vzhledem k jeho osobě nevhodným). Toto výchovné opatření je však velmi málo ukládáno, neboť kontrola jeho dodržování je v praxi často nereálná (např. zákaz vstupu dítěti do určitých podniků).
- *opatrovnictví a poručnictví* - Obecní úřad s rozšířenou působností zastupuje zájmy dítěte, jsou-li v rozporu se zájmy rodičů anebo činí jiné neodkladné úkony v zájmu dítěte do doby, dokud se funkce neujme poručník.
- *svěření dítěte do výchovy jiných fyzických osob* - o svěření dítěte do péče budoucích osvojitelů rozhoduje obecní úřad obce s rozšířenou působností, pokud je situace neodkladná a nebo je dítě v ústavním zařízení.
- *rozhodování ve správním řízení* - rozhodování o povinnosti využít pomoc odborného poradenského zařízení nebo o výchovném opatření ve správním řízení v přenesené působnosti.
  - povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení pokud rodiče nezajistili dítěti odbornou pomoc a dítě takovouto pomoc potřebuje (např. případy, kdy byla rodičům pedagogem i OSPOD doporučena návštěva dětského psychologa, ale rodiče tak přes negativní dopady na psychické zdraví dítěte nečiní).

- povinnost využít pomoc odborného poradenského zařízení zejména v případech výchovných problémů dítěte.
- *podání podnětů k rozhodování soudů* – v případech, kdy rodiče nezletilých dětí zanedbávají péči o dítě dlouhodobě či zvláště závažným způsobem, je v pravomoci OSPOD podávat k soudu návrhy, které ve svém důsledku povedou k omezení jejich rodičovských práv, nebo povedou k dohledu nad tím, jakým způsobem zajišťují péči o dítě. Mohou vést také k návrhu na nařízení ústavní výchovy.
- *péče o děti vyžadující zvýšenou pozornost* - péče v tomto směru spočívá v překonání nepříznivých sociálních podmínek a výchovných vlivů s cílem umožnit dětem začlenění do společnosti.

Obecní úřad se zaměřuje na:

- využívání volného času
- děti v těsném ohrožení alkoholem, drogami, trestnou činností
- projevy agresivního chování u dětí
- zamezení pronikání negativních vlivů mezi další skupiny dětí
- spolupráci se školami

Obecní úřad obce s rozšířenou působností se soustředí na:

- opakované poruchy v chování a jednání se zvláštním zřetelem na trestnou činnost
- děti po ukončení školní docházky a jejich pokračování v dalším studiu či přípravě na povolání
- spolupráci s věznicemi (na dalším vzdělávání dětí, přípravě povolání...)
- *sanace rodiny* - aktivity podporující fungování rodiny za pomoci profesionála. Práce s rodinami sociálně vyloučenými a zanedbávajícími. Sanace rodiny v sobě nese poradenství, doprovázení při jednání na institucích, pomoc při vedení domácnosti, hledání zaměstnání apod.

(MPSV ČR, 1999)

Střediska výchovné péče vykonávají nejčastěji poradenskou a psychologickou podporu a pomoc dětem, rodinám a školám. Tuto podporu a pomoc realizují prostřednictvím diagnostické činnosti, poradenských intervencí, terapeutické činnosti, vzdělávací a reedukační činnosti směrem k jednotlivci. Směrem ke skupině realizují cílený terapeutický program pro skupinu, zážitkovou pedagogiku, socioterapii, sociální rehabilitaci, psychosociální techniky. Zřizovatelem středisek výchovné péče může být MŠMT, ale také např. nestátní nezisková organizace.

Hlavními činnostmi střediska výchovné péče dle metodického pokynu jsou:

Jednorázové vedení klienta

Jednorázovým vedením klienta se rozumí odborná poradenská pomoc poskytnutá dítěti či rodiči (nebo jiné osobě odpovědné za výchovu) v obtížné životní situaci, v životní krizi, při výchovných potížích. Jednorázové vedení se uskutečňuje tehdy, kdy klient nemá zájem o krátkodobé či dlouhodobé vedení ve středisku výchovné péče. Jednorázové vedení klienta probíhá formou osobní nebo telefonické konzultace.

Krátkodobé vedení klienta

Krátkodobé vedení klienta je odborná činnost s klientem probíhající v ambulantním oddělení, která je ukončena do 2 měsíců od prvního kontaktu, přičemž bylo uskutečněno nejméně 5 návštěv v ambulantním oddělení.

Dlouhodobé vedení klienta

Dlouhodobým vedením klienta se rozumí poskytování diagnostických, preventivně výchovných a poradenských služeb v oddělení ambulantním, popřípadě celodenním nebo internátním, které trvá déle než 2 měsíce od první konzultace.

(MŠMT ČR, 2007, odd.I.)

Metodický pokyn také udává styčné body spolupráce se školami. Níže jsou uvedeny ty, které přímo nasedají jako následné služby na krizový plán.

Spolupráce na základě podnětu střediska výchovné péče

Spolupráce střediska se školou probíhá vždy s přihlédnutím k ochraně osobních údajů žáka (klienta). Při přijetí žáka školy do péče si středisko vyžádá od ředitele školy písemnou

zprávu o daném žákovi. V případě, že ve škole působí školní psycholog či školní speciální pedagog, vyžádá si středisko při přijetí žáka do péče od uvedených poradenských pracovníků školy písemnou zprávu o prospěchu klienta, jeho zařazení do žákovského kolektivu a diagnostických zjištěních učiněných ve škole. Bez písemného souhlasu zletilého žáka nebo rodiče nezletilého žáka nelze od školy informace o žákovi vyžadovat.

Spolupráce na základě podnětu školy

Na základě podnětu obdrženo ze školy poskytuje ambulantní oddělení střediska pedagogům odborné informace z oblasti prevence rizikového chování, diagnostické a poradenské služby i metodickou pomoc v oblasti výchovy a vzdělávání žáků s rizikem či projevy poruch chování. Středisko také může pro školu zabezpečovat preventivně výchovné činnosti s třídními kolektivy (diagnostiku sociálního klimatu třídy a vztahů mezi žáky v rámci řešení rizikového chování ve školních třídách, cílené speciálně pedagogické programy pro třídní kolektivy při předcházení a řešení problémů šikany, intolerance a diskriminace, zneužívání návykových látek apod.). Tyto preventivně výchovné činnosti odpovídají intervenčním programům prevence rizikového chování.

Zpracování speciálně pedagogického programu pro třídní kolektivy

Středisko může po dohodě se školou vypracovat a realizovat speciálně pedagogický program pro třídní kolektivy při prevenci a řešení rizikového chování. Realizace preventivně výchovného programu má zpravidla tři fáze: diagnostickou, intervenční a hodnotící.

(MŠMT ČR, 2007, odd.II.5)

Policie ČR je upravována zákonem č. 273/2008 Sb., o Policii ČR, podle nějž je úkolem policie chránit bezpečnost osob a plnit úkoly podle trestního řádu. Protiprávní jednání, které bylo spácháno ve škole bude s největší pravděpodobností prošetřovat obvodní oddělení policie (uniformovaní policisté) nebo neuniformovaná složka, tedy služba kriminální policie a vyšetřování – kriminalisté (specialisté na mládež spadající pod územní odbor policie). (Veselá in Bártík Miovský, 2010, s.160)

Spolupráce mezi školami a Policií ČR je upravena věstníkem MŠMT ČR č. 11/2003. Spolupráce je realizována v rámci rizikového chování a při řešení konkrétních situacích vzniklých v souvislosti s tímto chováním, což přímo navazuje na postupy krizového plánu, opět jako návazné formy řešení konkrétních situací. Tyto činnosti jsou realizovány v návaznosti na již zmiňovaný zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. Prevence a oznamování podezření na trestnou činnost dětí a trestnou činnost páchanou na

dětech je důležitým okruhem spolupráce školy a Policie ČR. Související oznamovací povinnost je dána trestním zákoníkem a vztahuje se na všechny zaměstnance školy. (Mahdalíčková, 2011, s.86)

Obecní (městská) policie je orgánem obce, do jejíž kompetence nespadá šetření trestné činnosti. Roli obecních policií upravuje zákon č. 553/1991 Sb., o obecní policii. (Veselá in Bártík, Miovský, 2010, s.160) Školy s ní mohou vstupovat do kontaktu při řešení situací na komunitní úrovni, které ovlivňují žáky školy (např. prodej alkoholu v obchodě před školou). Dále se s obecní policií v kontaktu při jejích preventivních aktivitách, které ve škole organizují.

Nestátní neziskové organizace (dále jen NNO) jsou organizace, které jsou institucionalizovány, odděleny od státní správy, nerozdělují zisk, jsou samosprávné a dobrovolné – nebyly zřízeny za účelem generování zisku. V současné době jsou vnímány zejména tři typy NNO dle právního statutu – občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby. S těmito typy organizací se také škola na své půdě setkává nejčastěji. NNO mají ve školách nezastupitelnou roli v oblasti vzdělávání a v oblasti prevence rizikového chování, zejména v zajištění specializovaných programů specifické primární prevence rizikového chování. NNO tak de facto suplují preventivní práci pedagogů. V některých regionech jsou NNO nositeli odbornosti pro tu danou oblast. V tomto smyslu jsou NNO nezastupitelným zdrojem informací a dovedností v primární prevenci. (Kolářová in Bártík, Miovský, 2010, s.98-99)

Za jeden z externích subjektů školy můžeme považovat také rodiče (zákonné zástupce) žáků dané školy. Rodiče žáků by však měli aktivně participovat na všem, co se děje ve škole s jejich dítětem, měli by tedy aktivně participovat na výchově i vzdělávání svých dětí ve spolupráci s pedagogy. Aktuální stav na většině škol je však spíše opačný. Zřídka dochází k aktivní, otevřené a především oboustranné spolupráci mezi pedagogy a rodiči. Přitom tato spolupráce je pro efektivní plnění stanovených postupů krizového plánu jedna z nejdůležitějších vůbec. Je to často ta, která může nejvíce podpořit vyřešení dané krizové situace a její dlouhodobé udržení.

Pokud škola spolupracuje s externími subjekty je vždy nezbytná otevřená oboustranná komunikace všech zúčastněných. Tato komunikace může být v odůvodněných případech omezena zákonnými požadavky, o kterých by všichni zúčastnění měli být předem informováni a respektovat je. Tyto zákonné požadavky se objevují nejčastěji ve formě omezení informovanosti (povinnost mlčenlivosti), která je dána zákonem č. 101/2000 Sb. O ochraně osobních údajů.

4. Způsobilosti pedagogů potřebné pro efektivní naplňování krizového plánu školy

4.1. Intervence

Intervence je termín, který je velmi široce používán ve většině oborů. Pro účely tohoto textu se budeme zaměřovat na intervence ve spojení s prevencí rizikového chování. Intervenci tedy chápeme jako zásah do procesu za účelem jeho ovlivnění, změny. Jde o cílený, předem promyšlený zásah, který se zaměřuje nejčastěji na zmírnění krizové situace nebo jde o postup, techniku, která směřuje k přerušení, zamezení nebo úpravě probíhající situace. Ve školním prostředí je tedy každý primárně preventivní program intervencí zaměřenou na úpravu (rozvoj) vědomostí, postojů a chování žáků žádoucím způsobem. Nejčastěji se však termín intervence používá pro specifickou, ohraničenou aktivitu s cílem řešení konkrétního problému u jedince nebo skupiny. (Endrödiová in Miovský, 2012a, s.69)

Z pohledu objektu intervence můžeme rozlišit intervenci zaměřenou na:

- Jednotlivce (žáka)
- Rodinu
- Specifickou skupinu (např. dle věku, pohlaví, projevených obtíží)
- Školní třídu (např. intervence zaměřená na změnu třídního klimatu)
- Školu (např. intervence zaměřená na změnu školního klimatu)
- Pedagogické a výchovné pracovníky (např. práce s týmem, rozvoj pedagogických kompetencí)

(Endrödiová in Miovský, 2012a, s.69)

Z pohledu zaměření intervence lze rozlišit intervenci zaměřenou na nedostatky ve vzdělávání, výchovné obtíže, psychologické problémy, rozvoj dovedností, rozvoj zručností, rozvoj kompetencí apod.

Rozhodující hledisko pro zdárný průběh intervence je osoba/subjekt interventa, tedy kdo o intervenci rozhoduje a kdo ji vykonává. Jednotliví interventi mají různé znalosti, vzdělání, schopnosti, dovednosti, jiné rozhodovací kompetence v rámci své role v organizaci (ve škole). Intervence vedená školním metodikem prevence tak může mít naprosto odlišný efekt od intervence vedené ředitelem školy. (Endrödiová in Miovský, 2012a, s.70)

Rozdělení kdo které intervence bude ve škole vykonávat tedy určuje vzdělání interventa a jeho role (postavení) ve škole.

4.2. Krizová intervence

Krizový plán řeší mimořádné, krizové situace, které se ve škole mohou přihodit a často vyžadují neodkladné řešení. Tyto situace bývají emočně vypjaté a mohou naplňovat pojem krize.

Krizi zde chápeme jako extrémní psychickou zátěž, stav nebezpečí, nějakou rozhodující životní událost. (Lazarová, 2003, s.14)

Můžeme ji také chápat jako subjektivně ohrožující situaci, která má velký náboj a také velký potenciál změny. Bez krize by nebylo možné dosáhnout životního posunu, zrání, změny. (Vodáčková, 2002, s.28)

„Krizová intervence je odborná metoda práce s klientem v situaci, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříznivou, ohrožující. Krizová intervence pomáhá zpřehlednit a strukturovat klientovo prožívání a zastavit ohrožující či jiné kontraproduktivní tendence v jeho chování. Krizová intervence se zaměřuje jen na ty prvky klientovy minulosti či budoucnosti, které bezprostředně souvisejí s jeho krizovou situací. Krizový pracovník klienta podporuje v jeho kompetenci řešit problém tak, aby dokázal aktivně a konstruktivně zapojit své vlastní síly a schopnosti a využít potenciálu přirozených vztahů. Krizová intervence se odehrává v rovině řešení klientova problému a překonávání konkrétních překážek.“ (Vodáčková, 2002, str. 60)

Až na výjimky jsou pedagogové v poskytování krizové intervence laiky, právě krizová intervence má však při řešení krizových situací ve škole důležité místo. Krizová intervence může být první intervencí „zásahem“, který pedagog musí při řešení těchto situací použít. Tato intervence by měla být užitečnou podporou pro daného žáka a měla by naplnit alespoň ten nejaktuálnější cíl – uklidnění žáka v krizi, stabilizovat jeho stav a co možná nejvíce snížit jeho pocit nebezpečí (ať je reálné či nereálné). Dalším krokem by poté mělo být nasměrování žáka (případně v součinnosti s rodiči) k dalším možnostem řešení této situace (např. vyhledání odborné pomoci).

Způsobilst využívat krizovou intervenci jako účinnou metodu získává pracovník v průběhu dlouhodobějšího výcviku zaměřeného přímo na krizovou intervenci či na vedení rozhovoru s člověkem v krizi. Jeho přímá práce by poté měla být vedena pod supervizi. Pedagogové se však takovéto formy vzdělávání účastní pouze zřídka. Krizová intervence není bohužel ani zařazena do osnov pedagogických fakult. Pedagogům tak nezbývá nic jiného, než fungovat v rámci krizové intervence na laické úrovni.

4.3. Poradenství

K funkci pedagoga neodmyslitelně patří pomáhat dětem vyrovnávat se s osobními problémy a s rozhodnutími o tom, jak povedou svůj život. Pedagogové jsou osobnostně rozdílní, proto se také budou lišit stupněm důležitosti, který přiřítají své poradenské roli, a také mírou, se kterou se na ně žáci budou obracet se svými problémy. Někteří pedagogové získávají důvěru žáků snáze než jiní. Jsou to především ti, kteří mívají ve vztazích s žáky více citu a trpělivosti. Žáci cítí, že s nimi mohou o citlivých věcech hovořit a mohou jim důvěřovat. Při rozhodování na koho se obrátit tedy žáci hledají právě tyto kvality a nikoliv znalost poradenských technik. (Fontana, Mareš, 2010, s.317)

Matějček uvádí tři osobnostní charakteristiky jako dobré doporučení k poradenské práci: životní zkušenost, inteligence a důvěryhodnost. (Matějček, 2011, s.21)

Samotné osobností charakteristiky však často nedostačují pro dobře odvedenou poradenskou práci. Odbornost je dnes hlavní, určující činitel, ale opět samotná odbornost nedostačuje. Dobrý poradenský pracovník by tak měl splňovat jak uvedené osobnostní charakteristiky, tak mít odborný základ pro poradenskou činnost. Ve školním prostředí by tyto podmínky měli splňovat všichni poradenští pracovníci školy. Setkání žáka s pedagogem v rámci poradenského procesu by mělo žákovi přinést úlevu (zbavením strachu, napětí), posílení sebevědomí, uvědomění samo sebe, dobře míněnou radu, nový pohled na situaci apod.

Při samotném poradenském procesu je prvotně důležité provést kategorizaci problému žáka. Posoudit, zda je daný problém jednoduchý (lze také označit jako izolovaný) nebo složitý (zahrnuje širší souvislosti osobnosti žáka). Jednoduché problémy jsou např. potíže s některým z pedagogů, potíže se školní prací, nespravedlivé obvinění z něčeho vážného. Poradce by měl v tomto případě žáka pečlivě vyslechnout, vyptat se na nezbytné podrobnosti, ujistit žáka o správnosti jeho chování vyhledat pomoc a přemýšlet o tom, co je nutné udělat. Složitě problémy jsou např. nadměrná plachost žáka, žáka jako oběť šikany, násilnické chování. Někdy může být složitý problém skryt za problémem jednoduchým nebo z něj může přímo vyplývat. Může se také stát, že jednoduchý problém slouží pro žáka jako test pedagoga, pro případné řešení složitěho problému. Při řešení složitěho problému je hlavním úkolem poradce povzbuzovat dítě, aby mluvil a naslouchat mu v atmosféře důvěry a sympatie (Fontana, Mareš, 2010, s.320-321)

Dle Nelsona-Jonese mají špatní poradci sklon:

- řídit a ovládat konverzaci
- mít kritické připomínky
- obviňovat, úročit, moralizovat
- příliš rychle přicházet s radou
- odmítat city druhého člověka
- neustále hovořit o sobě
- nálepkovat a diagnostikovat
- navozovat časovou tíseň
- odvádět od věci
- přehnaně interpretovat
- ujišťovat a nevhodně žertovat ve svůj prospěch
- předstírat pozornost

(Fontana, Mareš, 2010, s.321)

Důležité body, na které by měl pamatovat dobrý poradce:

- zájem – prvotně je důležité projevit přístupnost a vážný zájem o žáka (o to, s čím za poradcem přišel)
- nedirektivita – bezprostřední cíl je pomoci žákům začlenit jejich problém do patřičných souvislostí a rozpoznat a pochopit s tím spojené důležité proměnné
- nesoudící přístup
- odpovědnost – pomoci žákům k tomu, aby za své chování přebírali více odpovědnosti a aby si uvědomili povahu osobní volby
- soustředění – snaha o to, aby se žák plně soustředil na daný problém
- nevtíravost – nenutit žáky do ničeho, o čem se jim nechce mluvit

Dobří poradci také signalizují svou plnou pozornost pomocí řeči těla, tzn. neverbálními projevy (např. uvolněným postojem, očním kontaktem, pokyvováním hlavou, přiměřeným výrazem obličeje). (Fontana, Mareš, 2010, s.322-323)

4.4. Delegace

Pokud již pedagogové (respektive poradenští pracovníci školy) provedli intervenci, krizovou intervenci či poradenství mohou pro dokončení pomoci žákovi nebo jeho rodičům provést odkázání na externí odbornou službu. Delegace (odkazování) probíhá také tehdy, pokud škola prostřednictvím svých odborníků není schopna danou situaci řešit.

Delegace je podmíněna dostatečnou znalostí, informovaností o odborných institucích, na které pedagog může v případě potřeby odkázat žáka či jeho rodiče (aktuální kontakty, poskytované služby, otevírací hodiny apod.). S těmito institucemi či odborníky (dětský psycholog, psychiatr, OSPOD, Policie ČR, lékař apod.) by měla mít škola vypracován jakýsi systém spolupráce a předávání informací.

Spolupráce s těmito institucemi může být dvojího typu:

1. Forma „pouhé“ delegace - předání kontaktu na návazné instituce, odborníky s popisem jeho služeb a případným předjednáním schůzky. Tato forma má spíše doporučující charakter, kdy pedagog nemá podmínky pro vynucení si této návštěvy bez souhlasu rodiče.
2. Forma vlastní investice pedagoga – tato forma nejčastěji navazuje na formu „pouhé“ delegace v případě, že nedošlo ze strany žáka či rodičů k návštěvě doporučené instituce. Pedagog si poté sám může dojednat schůzku s danou institucí, odborníkem. Schůzka poté probíhá ve formě konzultace dané situace, problému. Konzultace poskytuje pedagogovi jiný odborný pohled na danou situaci, případně mu také poskytuje radu v podobě následných kroků k řešení dané situace. Konzultace také slouží ke vzájemnému domluvení se na dalším společném postupu a pomáhá pedagogovi využít jeho vlastní zdroje. Konzultace má formu doporučení.

(Lazarová in Exnerová, 2009, s.33-34)

Instituce, se kterými pedagogové v rámci řešení krizových situací spolupracují:

- Resort školství - pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče, speciálně-pedagogická centra
- Resort zdravotnictví – pediatri, odborní lékaři, dětské psychologové, psychiatři, psychoterapeuti
- Resort sociální péče – OSPOD, oddělení péče o rodinu a dítě, oddělení sociální prevence, kurátoři pro děti a mládež
- Resort vnitra - Policie ČR (obvodní, místní oddělení, PIS - preventivně informační skupina)
- Městská (místní) policie
- NNO

(Exnerová, 2009, s.34)

Teoretická část se obecně zabývá pojetím krizového plánu a jeho zasazením do systému preventivního fungování školy. Jeho důležitost vychází s koncepcí školy jako bezpečného místa, kde žáci mohou být vzděláváni i vychováváni v bezpečném prostředí a mohou se vždy spolehnout na pomoc pedagogů. V kapitole č.3 jsou popisovány role pedagogů ve spojení s krizovým plánem školy a teoretické pojetí motivace a spolupráce pedagogů. Škola sama však nestačí na vyřešení všech krizových situací. Z tohoto důvodu je do teoretické části začleněn popis externích subjektů, které se školou spolupracují na vyřešení určitých složitějších krizových situací, kam nedosáhnou pedagogické kompetence. Závěr teoretické části je věnován způsobilostem pedagogů, kteří se v určitých fázích zapojují do přímého řešení krizových situací v rámci rizikového chování na škole. Tyto způsobilosti jsou zde zasazeny do teoretického rámce.

Poznatky získané v teoretické části se prakticky promítají do části praktické, tedy do samotné metodiky práce s krizovým plánem školy.

5. Metodika práce s krizovým plánem školy

5.1. Úvod

Do rukou se vám dostává metodika práce s krizovým plánem školy, vytvořená s cílem poskytnout pedagogům praktický nástroj pro řešení krizových situací ve škole v rámci rizikového chování. Metodika nabízí jasné, srozumitelné, praktické a názorné postupy řešení krizových situací přímo využitelné ve školní praxi.

Metodika je určena především školním metodikům prevence, případně ostatním pedagogům, kteří se podílí na řešení krizových situací na škole spojených s rizikovým chováním žáků.

5.2. Struktura metodiky práce s krizovým plánem školy

Metodika je složena ze tří hlavních částí, a to z úvodu, metodiky práce s krizovým plánem školy pro pedagogy a konkrétních postupů řešení krizových situací v rámci rizikového chování.

Metodika práce s krizovým plánem pro pedagogy obsahuje vydefinování a popis základních pojmů, které úzce souvisí s danou problematikou. Tyto pojmy jsou důležité pro pochopení následujících doporučení pedagogům pro efektivní práci s krizovým plánem školy. Tato doporučení se věnují praktickému uchopení základních pojmů a s nimi spojených otázek na půdě školy. Doporučení se týkají podmínek, které musí být splněny z důvodu následné efektivity přímé práce s žáky (rodiči) v rámci krizového plánu. Metodika pro pedagogy také obsahuje návodný popis práce s jednotlivými postupy řešení krizových situací.

Konkrétní postupy řešení krizových situací se již věnují přímé práci s jednotlivými krizovými postupy na úrovni rizikového chování. Každý postup obsahuje grafické znázornění, jakousi grafickou mapu s jednotlivými kroky řešení dané situace.

5.3. Praktická část - Metodika práce s krizovým plánem školy pro pedagogy

5.3.1. Vydefinování a popis základních pojmů

Krizový plán

Co je krizový plán školy?

Krizový plán školy je přesný návod jak postupovat při řešení konkrétních situací v rámci rizikového chování žáků, které se může objevit na půdě školy. Krizový plán je tedy soubor postupů řešení jednotlivých krizových situací v rámci rizikového chování žáků na škole.

Jakou by měl mít krizový plán podobu?

Podoba krizového plánu může být různá, záleží na kreativité a preferencích jeho zpracovatelů. Obecně se doporučuje, aby byly jednotlivé postupy krizového plánu poutavě, nejlépe graficky zpracovány, aby v případě vzniku krizové situace sloužily co nejlépe rychlé orientaci v nich (např. velký formát, obrázkové a barevné zpracování).

Kde je jeho místo?

Krizový plán je součástí minimálního preventivního programu školy nebo může být přiložen jako samostatná příloha školního řádu. Na krizový plán by měl navazovat soubor výchovných opatření (sankční řád) školy.

Jednotlivé postupy řešení krizových situací by měly být umístěny na viditelném místě lehce a volně dostupném pro všechny pedagogy školy (např. na zdích sborovny).

Kdo se podílí na jeho tvorbě?

Hlavní slovo při tvorbě krizového plánu patří řediteli školy. Ten by měl jeho tvorbu i konkrétní podobu jak se říká posvětit. Koordinační funkce poté náleží školnímu metodikovi prevence, jako stěžejnímu odborníkovi na škole pro oblast rizikového chování. Koordinace v tomto smyslu znamená iniciovat jeho tvorbu, koordinovat všechny kdo se na tvorbě podílí, vnášet odborné pohledy, udávat jeho podobu, hlídat zasazení krizového plánu do preventivního systému školy. Dalšími spolutvárci krizového plánu by měli být všichni ostatní zaměstnanci školy – pedagogičtí i nepedagogičtí pracovníci. Pedagogičtí pracovníci se budou dále podílet na jeho naplňování, nepedagogičtí pracovníci mohou často být ti, kteří se jako

první dostanou do kontaktu s rizikovým chováním (např. paní uklízečka uvidí agresivní chování mezi žáky v šatně 7.A při úklidu).

Kdo se podílí na jeho naplňování?

Na naplňování krizového plánu, respektive realizaci jednotlivých postupů se podílí zejména jednotliví poradenští pracovníci školy (školní metodik prevence, výchovný poradce, případně školní psycholog a školní speciální pedagog), pracovníci kteří se na poradenství ve škole podílí (třídní učitelé) a školní poradenské centrum jako tým (ředitel či zástupce školy, školní metodik prevence, výchovný poradce, případně školní psycholog, školní speciální pedagog a ostatní pedagogové školy vhodné pro tuto funkci). Třídní učitelé jsou často ti, kteří se dostávají do kontaktu s rizikovým chováním nejdříve (při kontaktu s žáky ze své třídy), případně za nimi ostatní pedagogové vyučující v dané třídě chodí s informacemi o této třídě i o jednotlivých žácích. Ředitel školy by měl plně podporovat a vyžadovat naplňování krizového plánu od všech zaměstnanců školy.

Rizikové chování

Co je rizikové chování?

Pojem rizikové chování zahrnuje rozmanité formy chování, které mají negativní dopad na zdraví, sociální nebo psychické fungování jedince, mohou také ohrožovat jeho sociální okolí – ohrožení může být reálné i předpokládané. (Širůčková in Miovský, 2012a, s.127) Dříve bylo toto chování označováno jako sociálně patologické jevy, sociálně nežádoucí jevy.

Výčet rizikových forem chování se liší autor od autora, instituce od instituce. Zde jsou uvedeny ty, které se nejčastěji vyskytují ve školním prostředí a kterým se také budou věnovat konkrétní postupy řešení krizových situací v kapitole 5.3.3.

Vybrané formy rizikového chování:

- Závislostní chování (adiktologie) – užívání legálních návykových látek (kouření tabáku, pití alkoholu), užívání nelegálních návykových látek (omamné a psychotropní látky)
- Šikana
- Záškoláctví
- Týrání a zneužívání

Návykové látky

Co jsou návykové látky?

Návykové látky jsou látky, které mohou ovlivnit psychiku člověka, jeho sociální chování, ale také jeho ovládací a rozpoznávací schopnosti. Návykové látky se rozdělují především na legální návykové látky (tabák, alkohol) a nelegální návykové látky (marihuana, heroin, kokain apod.).

Užívání legálních i nelegálních návykových látek je obecně považováno za zdraví škodlivé a pro osoby mladší 18ti let v některých podobách nebezpečné. Osoba mladší 18ti let má v tomto případě právo na pomoc OSPOD (orgán sociálně právní ochrany dětí).

S návykovými látkami je úzce spojen pojem adiktologie. Adiktologie je multidisciplinární obor, který se zaměřuje na prevenci, léčbu a výzkum užívání návykových látek a jiných forem potencionálně závislostního chování. Základem adiktologie je bio-psycho-sociální model závislosti a léčby podle Světové zdravotnické organizace (WHO), spolu s propojováním poznatků z dalších vědních oborů, jako jsou např. ekonomika, právo, kriminologie, pedagogika, politologie, kulturní či sociální antropologie. (Kalina, 2008, s.11)

Co je důležité vědět o kouření tabáku?

Kouření tabákových výrobků není zákonem zakázáno ani nijak věkově omezeno. Zakázáno je navádění k užívání návykových látek nebo podpora takého chování u osob mladších 18ti let (takové jednání je přestupkem nebo trestným činem). Zakázán je také samotný prodej tabákových výrobků osobám mladším 18ti let (porušení tohoto zákazu je přestupkem).

Kouření tabákových výrobků v prostorách školy (vnitřních i vnějších) je zákonem zakázáno (Zákon o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami – paragraf 8). Tento zákaz se vztahuje úplně na každého, kdo se ve škole pohybuje (žáci, pedagogové, nepedagogičtí pracovníci školy apod.).

(Veselá in Miovský, 2010, s.167-168)

Co je důležité vědět o pití alkoholu?

Pití alkoholu není zákone zakázáno ani nijak věkově omezeno. Zakázáno je navádění k užívání návykových látek nebo podpora takého chování u osob mladších 18ti let (takové jednání je přestupkem nebo trestným činem). Zakázán je také samotný prodej alkoholu osobám mladším 18ti let (porušení tohoto zákazu je přestupkem).

Zákonem nejsou vymezena místa, kde alkohol nelze užívat (na rozdíl od kouření tabáku). Škola se tak vůči pití alkoholu může vymežit ve svém školním řádu.

(Veselá in Miovský, 2010, s.170)

Co je důležité vědět o užívání nelegálních návykových látek?

Nelegální návykové látky jsou také jinak označovány jako omamné a psychotropní látky. Zákon o návykových látkách ve svých přílohách přesně stanovuje, co je považováno za omamnou a psychotropní látku. Tyto látky podléhají zvláštnímu způsobu zacházení a není možné je koupit na volném trhu. Obecně je jejich výroba, přechovávání a distribuce zákonem zakázána. Užívání těchto návykových látek zákon nereguluje.

(Veselá in Miovský, 2010, s.173)

Základní související právní normy

- Zákon č. 375/2009 Sb. (Zákon o opatřeních k ochraně před škodami působenými tabákovými výrobky, alkoholem a jinými návykovými látkami)
- Zákon č. 359/1999 Sb. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí)
- Zákon č. 561/2004 Sb. (Školský zákon)
- Zákon č. 167/1998 Sb. (Zákon o návykových látkách)
- Zákon č.40/2009 Sb. (Trestní zákoník)
- Zákon č. 200/1990 Sb. (Zákon o přestupcích)
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (Č.j. 21291/2010-28)

Šikana

Co znamená slovo šikana?

Šikana je jakékoliv chování se záměrem ublížit jedinci (skupině), ohrožovat je nebo zastrašovat. Je to cílené a opakované násilí vůči někomu, kdo se neumí nebo z jiného důvodu nemůže bránit. Šikana může mít jak fyzické, tak psychické projevy (bití, vydírání, loupež, poškozování věcí, ponižování, slovní útoky apod.). (Kolář in Zavadil, Exnerová, 2010)

Co je důležité o šikaně vědět?

Šikana jako taková nenaplňuje podstatu přestupku či trestného činu, jednotlivé formy šikany však tuto podstatu naplňovat mohou (vydírání, omezování osobní svobody, ublížení na zdraví apod.).

Vývoj šikany ve třídním kolektivu můžeme rozdělit do 5 fází:

1. Identifikace a vyčlenění oběti (tzv. ostrakizace)
2. Zvýšení intenzity manipulace, výskyt fyzické agrese
3. Kumulace agresorů, vytvoření centra a vlastního specifického systému organizace
4. Vytvoření norem - akceptace parazitního systému hostitelskou skupinou.
5. Totalita - prorůstání parazitního systému hostitelskou skupinou.

(Kolář in Zavadil, Exnerová, 2010)

Škola by měla svými silami dokázat řešit počátečních stádia šikany (1. až 2., maximálně 3.fázy) – běžná forma šikany. Pokročilá stádia šikany - 4. až 5. fázy (případně 3. fázy) – pokročilá forma šikany, by měla řešit v součinnosti s návaznými externími odbornými službami (pedagogicko-psychologické poradny, Policie ČR, OSPOD, střediska výchovné péče). Řešení šikany může vést k tzv. metodě usmíření (udobření agresora a oběti) nebo k metodě tzv. vnějšího nátlaku (výchovný pohovor, výchovná komise).

U šikany můžeme rozlišit 3 kroky kvalifikované pomoci:

1. Diferenciální diagnostika – rozlišení zda se jedná o šikanu nebo se jedná pouze o škádlení
2. Vnitřní diagnostika – posouzení šikany (mapování šikany jako nemocného chování, jako poruchu vztahů, jako závislost) a určený formy šikany (běžná, pokročilá)
3. Dle stanovené formy šikany určit postup řešení

(MŠMT ČR, 2010, příloha č.6)

Základní související právní normy

- Zákon č. 359/1999 Sb. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí)
- Zákon č. 561/2004 Sb. (Školský zákon)
- Zákon č.40/2009 Sb. (Trestní zákoník)
- Zákon č. 200/1990 Sb. (Zákon o přestupcích)
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k prevenci a řešení šikanování mezi žáky škol a školských zařízení (Č.j. 24 246/2008-6)
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (Č.j. 21291/2010-28)

Záškoláctví

Co je to záškoláctví?

Za záškoláctví je považována neomluvená absence žáka ve škole. Žák tak úmyslně zanedbává školní docházku, porušuje školní řád. Současně také porušuje školský zákon, který vymezuje povinnou školní docházku. Záškoláctví je často také spojeno s dalšími formami rizikového chování. Prevence záškoláctví je součástí školního řádu. Záškoláctví, respektive školní docházku eviduje třídní učitel. (Skácelová in Miovský, 2010, s.183)

Kyriacou uvádí tyto kategorie záškoláctví:

- Pravé záškoláctví – žák ve škole není, ale rodiče si myslí, že ve škole je
- Záškoláctví s vědomím rodičů – nejčastěji způsobeno nastavením rodičů (odmítavý postoj ke škole, dítě = domácí „otrok“ apod.)
- Záškoláctví s klamáním rodičů – žáci přesvědčí rodiče o tom, proč nemohou jít do školy, rodiče tomu uvěří a absenci potvrdí...
- Útěky ze školy – tzv. interní záškoláctví – žáci do školy přijdou, poté odejdou a přitom zůstávají v budově školy, případně ji na krátkou chvíli opustí.
- Odmítání školy – některým žákům způsobuje návštěva školy až psychické obtíže, např. kvůli potížím ve škole, neprospěchu, šikaně apod.

(Skácelová in Miovský, 2010, s.183- 184)

Co je důležité vědět o záškoláctví?

Záškoláctví je vždy způsobeno nějakou příčinou. Výzkumy ukazují, že nejčastějším důvodem záškoláctví je strach z nesplněných školních povinností, často je objevuje školní neúspěšnost. Pětkrát častěji tráví záškoláci čas doma než venku, ve městě. Často také záškoláci pocházejí z neúplných a nefunkčních rodin, kde chybí přiměřené rodinné zázemí. Někteří odborníci tvrdí, že až třetina záškoláctví souvisí přímo s klimatem školy, se způsobem jednání pedagogů se žáky a s neprofesionálním fungováním pedagogů. (Skácelová in Miovský, 2010, s.184-185)

Problematika záškoláctví je přímo obsažena v trestním zákoníku (trestné činy proti rodině a dětem).

Základní související právní normy

- Zákon č. 359/1999 Sb. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí)
- Zákon č. 561/2004 Sb. (Školský zákon)
- Zákon č.40/2009 Sb. (Trestní zákoník)

- Zákon č. 200/1990 Sb. (Zákon o přestupcích)
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy k jednotnému postupu při uvolňování a omlouvání žáků z vyučování, prevenci a postihu záškoláctví (Č.j. 10 194/2002-14)
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (Č.j. 21291/2010-28)

Týrání, zneužívání a zanedbávání

Co znamená týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte?

Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte (syndrom CAN) je jakákoliv forma týrání, zneužívání a zanedbávání dětí, která je pro naši společnost nepřijatelná. Je to nepřiměřené vystavení dítěte činu nebo chování, které vede zejména k uspokojování potřeb tyрана, zneuživatele. Takové chování lze chápat jako zneužití fyzické síly nebo psychické nadřazenosti a moci dospělého nad podřízeným a závislým dítětem. Toto chování se děje ve skrytu, nejčastěji v rodinném prostředí, proto je velmi těžce rozpoznatelné. Rozpoznat ho lze např. přímým sdělením samotného dítěte či svědka nebo na základě vlastního pozorování dítěte (zvláštního, neobvyklého chování). Syndrom CAN naplňuje podstatu trestného činu. (MŠMT ČR, 2010, příloha č.5)

Jak lze týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte poznat?

Týrání, zneužívání lze poznat pomocí změn v chování dítěte (např. nezáměr o okolí, zvýšená opatrnost v jednání s dospělými, úzkost, vyděšené reakce, vyhýbání se školním aktivitám, nápadně lhostejné postoje, agresivita, zvýšená citová dráždivost, neomluvené absence, útoky z domova, sebepoškozování), známkami na těle dítěte (např. opakovaná zranění, modřiny, řezné rány, otoky, otisky různých předmětů na těle). Zanedbávání lze poznat pomocí těchto příznaků – např. chudá slovní zásoba dítěte, trvalý hlad, vyčerpanost, potíže s učením, touha po citu a pozornosti jakéhokoliv dospělého.

Základní související právní normy

- Zákon č. 359/1999 Sb. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí)
- Zákon č.40/2009 Sb. (Trestní zákoník)
- Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních (Č.j. 21291/2010-28)

Externí subjekty vstupující do školy

Kdo jsou externí subjekty vstupující do školy?

Externí subjekty vstupující do školy jsou odborné instituce či odborníci, kteří škole poskytují návazné odborné služby v oblasti řešení nejen krizových situací spojených s rizikovým chováním. Jimi poskytované služby buď přesahují kompetence škol, pedagogů nebo poskytují pedagogům podporu při řešení těchto situací. V některých případech jejich zásah do školního prostředí udává zákon (např. vstup Policie ČR). Tyto instituce či odborníci nemusí vždy vstupovat na území školy, pedagogové na ně mohou také žáky či rodiče (zákonné zástupce) odkazovat – dávat doporučení pro návštěvu jimi poskytovaných služeb. Jejich služby mohou využívat sami rodiče (popřípadě děti) nebo si jejich služby vyžádá škola.

Jaké organizace nejčastěji do školy vstupují?

Do školy nejčastěji vstupují zástupci těchto organizací: pedagogicko-psychologická poradna, speciálně pedagogické centrum, orgán sociálně-právní ochrany dětí (dále jen OSPOD), Policie ČR, městská policie, středisko výchovné péče, nestátní neziskové organizace (dále jen NNO). Dále mohou takto se školou úzce spolupracovat lékaři (nejčastěji pediatři), dětské psychologové, rodinní terapeuti, psychiatři, právníci.

Pedagogicko-psychologická poradna

Kdo jsou pedagogicko-psychologické poradny?

Pedagogicko-psychologické poradny jsou součástí systému poskytujícího poradenské služby ve školách. Zajišťují poradenství pro žáky se zvýšeným rizikem školní neúspěšnosti (poradenství pedagogům, rodičům), metodickou podporu škole, prevenci rizikového chování prostřednictvím metodika prevence v poradně.

Jaké základní služby poradny poskytují?

Poradny poskytují individuální služby žákům (diagnostiku žáků, poradenské aktivity – osobní, vztahové problémy, školní neúspěch apod.), poskytují také služby rodičům (např. terapeutické vedení rodin, poradenství).

Školám poradny poskytují diagnostiku sociálního klimatu třídních kolektivů jako podklad pro tvorbu nápravných programů. Nápravné, intervenční programy zaměřené především na nápravu třídního klimatu (vztahy mezi žáky v dané třídě, případně vztahy mezi

žáky a pedagogy) také sami školám poskytují. Poradny také poskytují metodické vedení výchovných poradců, školních metodiků prevence (prostřednictvím metodika prevence v poradně). Školnímu metodikovi prevence poskytují poradenství v oblasti minimálního preventivního programu, v oblasti rizikového chování, v oblasti samotné role školního metodika prevence. Poradny pravidelně také organizují setkávání místně příslušných školních metodiků prevence. Ze všech svých aktivit vede poradna písemné zápisy.

Základní související právní normy

- Zákon č. 561/2004 Sb. (Školský zákon)
- Zákon č. 129/2000 Sb. (Zákon o krajích)
- Vyhláška č. 72/2005 Sb. (Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních)
- Vyhláška č. 73/2005 Sb. (Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, v platném znění)

Speciálně pedagogické centrum

Kdo jsou speciálně pedagogická centra?

Speciálně-pedagogická centra jsou součástí systému poskytujícího poradenské služby ve školách. Svě služby centrum poskytuje ve svých prostorách, ve škole či v rodinném prostředí.

Jaké základní služby tato centra poskytují?

Speciálně pedagogická centra poskytují služby žákům se zdravotním postižením, zdravotním znevýhodněním nebo hlubokým mentálním postižením. Centra zajišťují speciálně pedagogickou a psychologickou diagnostiku, poradenství při řešení problémů ve vzdělávání a výchově, psychickém a sociálním vývoji žáků se zdravotním postižením, poradenství pedagogům a rodičům v oblasti vzdělávání a výchovy žáků se zdravotním postižením, metodickou podporu škole.

Základní související právní normy

- Zákon č. 561/2004 Sb. (Školský zákon)
- Zákon č. 129/2000 Sb. (Zákon o krajích)

- Vyhláška č. 72/2005 Sb. (Vyhláška o poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních)
- Vyhláška č. 73/2005 Sb. (Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, v platném znění)

Orgán sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD)

Kdo je OSPOD?

Orgány sociálně-právní ochrany dětí jsou zřizovány při obecních úradech, v obcích se samostatnou i s rozšířenou působností a mají spádový charakter (závazné je pro ně místo bydliště daného klienta). Posláním OSPOD je ochrana dětí před nepříznivými, nebezpečnými vlivy - zajišťuje právo dítěte na život, příznivý vývoj, rodičovskou péči a život v rodině, vlastní identitu, svobodu (myšlení, svědomí a náboženství), na vzdělání, zaměstnání, ochranu před jakýmkoliv fyzickým či psychickým násilím, zanedbáváním, zneužíváním nebo vykořisťováním. Tato ochrana představuje soubor různých opatření a nástrojů, které je nutné používat včas, vhodným způsobem a účelně – vždy však s cílem sledovat zájem a blaho dítěte. Na OSPOD pracují sociální pracovníce, které tuto ochranu vykonávají. OSPOD se při řešení daných situací mohou vměšovat do soukromého a rodinného života, vždy však pouze v zákonem odůvodněných případech. Ve škole se nejčastěji můžete setkat s kurátory pro mládež, kteří se zabývají dětmi s opakovanými výchovnými potížemi nebo s těmi, kteří se dopustily protiprávního jednání. Můžete se také setkat s pověřenými osobami (nejčastěji pracovníci NNO s pověřením sociálně-právní ochrany dětí), které nejčastěji poskytují sociální služby (např. terénní sociální pracovníci). S těmito osobami je možné nechat dítě samotné, bez přítomnosti pedagoga. Tyto osoby také mohou přijít do školy bez ohlášení.

Jaké základní služby OSPOD poskytuje?

OSPOD zajišťuje preventivní činnost (vyhledávání dětí, sledování vlivů nepříznivě působících na děti, působí na rodiče). OSPOD zajišťuje také poradenskou činnost, a to zejména na úrovni řešení výchovných a vzdělávacích problémů – může také dítěti, rodičům uložit povinnost návštěvy odborného poradenského zařízení. OSPOD ukládá dětem, rodičům výchovná opatření (napomenutí, dohled, omezení např. vstupu do nějakého podniku apod.) s cílem upozornit rodinu na nedostatky v péči o dítě a zajistit nápravu.

OSPOD si ke své práci může od ostatních subjektů vyžádat další informace (nejčastěji písemné zprávy) a ty jsou povinni je poskytnout. OSPOD si o všech řešených případech také

vede písemný záznam (tyto záznamy nejsou škole k dispozici). OSPOD také může ukládat v odůvodněných případech pokuty (až do výše 50tis. Kč pro školskou právnickou osobu) za neplnění nebo nedostatečné plnění sociálně-právní ochrany dětí nebo v případě neoznámení povinných skutečností (toto se vztahuje i na školy).

Co je hlásná povinnost?

Hlásná povinnost je povinnost škol ohlašovat obecnímu úřadu s rozšířenou působností (tedy OSPOD) některé skutečnosti vyplývající se Zákona o sociálně-právní ochraně dětí (paragraf 6). Jsou to skutečnosti, které nasvědčují tomu, že dítě je v ohrožení buď proto, že ho ohrožuje někdo jiný, nebo proto, že se ohrožuje samo svým chováním. Oznámení je nutno provést bez zbytečného odkladu, tedy bezprostředně po tom, co dané skutečnosti nastanou nebo již nabyly takové intenzity, že nastal čas. (Veselá in Miovský, 2010, s.158)

Základní související právní normy

- Zákon č. 359/1999 Sb. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí)
- Zákon č.40/2009 Sb. (Trestní zákoník)
- Zákon č. 561/2004 Sb. (Školský zákon)
- Zákon č. 218/2003 Sb. (Zákon o soudnictví ve věcech mládeže)

Střediska výchovné péče

Kdo jsou střediska výchovné péče?

Střediska výchovné péče vykonávají poradenskou a psychologickou podporu a pomoc dětem, rodinám a školám. Pracují individuálně i skupinově. Jejich zřizovatelem může být MŠMT, ale také např. nestátní nezisková organizace.

Jaké základní služby střediska výchovné péče poskytují?

Střediska výchovné péče poskytují služby ambulantní i pobytové. Služby jsou poskytovány dětem, rodičům i pedagogům (škole). Individuálně poskytují diagnostickou činnost, poradenské intervence, terapii, vzdělávací a reedukační činnosti. Formou skupinové práce realizují terapeutické programy, zážitkovou pedagogiku, socioterapii, sociální rehabilitaci, psychosociální techniky.

Ambulantní oddělení střediska poskytuje pedagogům odborné informace z oblasti prevence rizikového chování, diagnostické a poradenské služby i metodickou pomoc v oblasti výchovy a vzdělávání žáků s rizikem či projevy poruch chování. Středisko také může pro

školu zabezpečovat preventivně výchovné činnosti s třídními kolektivy (diagnostiku sociálního klimatu třídy a vztahů mezi žáky v rámci řešení rizikového chování ve školních třídách, cílené speciálně pedagogické programy pro třídní kolektivy při předcházení a řešení problémů šikany, intolerance a diskriminace, zneužívání návykových látek apod.). Tyto preventivně výchovné činnosti odpovídají intervenčním programům prevence rizikového chování. Realizace takových programů má zpravidla tři fáze: diagnostickou, intervenční a hodnotící.

Středisko si ke své práci může od ostatních subjektů (nejčastěji od školy) vyžádat další informace (nejčastěji písemné zprávy – např. o zapojení daného žáka do třídního kolektivu). Toto však vždy s písemným souhlasem zletilého žáka nebo rodiče nezletilého žáka. Středisko si o všech řešených případech také vede písemný záznam, který může dát škole k dispozici.

Základní související právní normy

- Zákon č. 561/2004 Sb. (Školský zákon)
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče (2007)
- Zákon č. 109/2002 Sb. (Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních)
- Vyhláška č.458/2005 Sb. (Vyhláška o organizaci výchovně vzdělávací péče ve střediscích výchovné péče)

Policie České republiky

Co je úkolem Policie ČR?

Úkolem je chránit bezpečnost osob a plnit úkoly podle trestního řádu ČR. Škola s Policií ČR spolupracuje zejména v oblasti prevence a oznamování podezření na trestnou činnost dětí a trestnou činnost páchanou na dětech.

S jakým oddělením Policie ČR bude škola nejčastěji v kontaktu?

Škola bude nejčastěji v kontaktu s obvodním oddělením policie (uniformovaní policisté) nebo s neuniformovanou složkou – kriminalisté a vyšetřovatelé. Zejména potom s kriminalisty, specialisty na mládež, kteří spadají pod územní odbor policie. Škola může být také v kontaktu s tzv. preventivní informační skupinou (tzv. piskou), která nejen na školách organizuje přednášky, mimo jiné věnované právnímu vědomí a rizikovému chování.

Kontakt školy a Policie ČR?

Pokud policista vstupuje do školy musí se nejprve ohlásit řediteli školy a sdělit, v jaké věci do školy přichází a co po škole požaduje. Ředitel musí vždy vstup Policii ČR do školy umožnit, včetně dalších věcí, které policisté požadují. Policie ČR ve škole neprování výslechy, může provádět pouze rozhovory se žákem s cílem zorientovat se v dané situaci a získat potřebné informace. U rozhovoru s osobou mladší 15ti let je zpravidla přítomna další tzv. „třetí“ osoba (nejčastěji zástupce OSPOD, či psycholog – Policie ČR je přiveze s sebou) – policista také může požádat školu o poskytnutí „třetí“ osoby z řad pedagogů. U osob starších 15ti let je přítomnost „třetí“ osoby výjimečná. Daný postup vždy určuje policista dle policejních vnitřních předpisů. Policisté si mohou žáka ze školy také odvést.

Co znamená povinnost překazit a oznámit trestný čin?

Trestní zákoník v určitých případech ukládá povinnost zabránit některým činům, jiné činy ohlásit, a to buď státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Kdo se dozví, že někdo jiný připravuje nebo páchá trestné činy (uvedené v paragrafu 367 trestního zákoníku – např. těžké ublížení na zdraví, zbavení osobní svobody, loupež, vydírání, neoprávněné nakládání s osobními údaji, znásilnění, pohlavní zneužití, zneužití dítěte k výrobě pornografie, týrání svěřené osoby, krádež, obecné ohrožení, nedovolená výroba a jiné nakládání s omamnými a psychotropními látkami a s jedy) má povinnost spáchání nebo dokončení činu překazit. Pokud tak neučiní, sám spáchal trestný čin nepřekazení trestného činu a vystavuje se tak trestnímu postihu. Překazit lze i včasným oznámením státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu.

Povinnost oznámit trestný čin má každý, kdo se dozví, že někdo jiný spáchal trestný čin (uvedený v paragrafu 368 trestního zákoníku). Trestný čin je povinen oznámit bez odkladu státnímu zástupci nebo policejnímu orgánu. Pokud to neudělá (a nebránili mu v tom okolnosti vyjmenované v tomto ustanovení) sám spáchal trestný čin a vystavuje se tím trestnímu postihu.

Školské právnické osoby by měly oznamovat každé protiprávní jednání, i když u nich nevznikla zákonná povinnost je oznámit. To z toho důvodu, že příjemci jejich služeb jsou děti, které ve většině případů nemohou svá práva účinně vymáhat.

(Veselá in Miovský, 2010, s.160-161)

Co znamená přestupek?

Přestupek je zaviněné jednání, které porušuje nebo ohrožuje zájem společnosti. Nejedná se o trestný čin. Oznámení o přestupku může podat kdokoliv (občan ČR) na přestupkové oddělení nebo přestupkovou komisi, které jsou zřízené téměř na každém obecním, městském či obvodním úřadě. Na tyto oddělení, komise se také může kdokoliv obrátit o radu či o pomoc. (Mahdalíčková, 2011, s.85)

Základní související právní normy

- Zákon č. 273/2008 Sb. (Zákon o Policii ČR)
- Metodický pokyn ministra školství, mládeže a tělovýchovy spolupráci předškolních zařízení, škola školských zařízení s Policií ČR při prevenci a při vyšetřování kriminality dětí a mládeže a kriminality na dětech a mládeži páchané (Čj.: 25 884/2003-24)
- Zákon č. 359/1999 Sb. (Zákon o sociálně-právní ochraně dětí)

Městská (obecní) policie

Jak může škola spolupracovat s městskou policií?

Městská policie je orgánem obce, do jejíž kompetence nespadá šetření trestné činnosti. Školy s ní mohou vstupovat do kontaktu při řešení situací na komunitní úrovni, které ovlivňují žáky školy (např. prodej alkoholu v obchodě před školou). Dále se s obecní policií v kontaktu při jejích preventivních aktivitách, které ve škole zajišťují strážníci útvaru prevence. V oblasti prevence je základem jejich práce především cíleně oslovovat děti prostřednictvím metodicky zpracovaných preventivních programů zaměřených na bezpečné chování, rizikové chování a základy právního vědomí, bezpečný pohyb v silničním provozu a prevenci úrazů. Preventivní aktivity směřují i k široké veřejnosti.

Základní související právní normy

- Zákon č. 553/1991 Sb. (Zákon o obecní policii)

Nestátní neziskové organizace

Kdo jsou nestátní neziskové organizace?

Nestátní neziskové organizace (NNO) jsou organizace odděleny od státní správy, nerozdělují zisk, jsou institucionalizované, samosprávné a dobrovolné. Nejčastější formy NNO jsou občanská sdružení, obecně prospěšné společnosti a církevní právnické osoby. Pro

školy nejznámější v oblasti rizikového chování jsou např. centra primární prevence, nízkoprahové kluby.

Jaké služby NNO poskytují?

NNO poskytují širokou paletu služeb. Se školou do kontaktu přichází nejčastěji na poli poskytování preventivních programů specifické primární prevence rizikového chování (všeobecné, selektivní i indikované prevence), na poli vzdělávacích aktivit (např. specializační studium pro školní metodiky prevence, vzdělávací semináře pro pedagogické sbory), na poli metodického vedení a jiných odborných služeb (např. poskytování supervize).

Základní související právní normy

- Zákon č. 83/1990 Sb. (Zákon o sdružování občanů)
- Zákon č. 248/1995 Sb. (Zákon o obecně prospěšných společnostech)
- Zákon č. 3/2002 Sb. (Zákon o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností)

Způsobilosti pedagogů potřebné pro efektivní naplňování krizového plánu školy

Pedagogové participující na naplňování krizového plánu školy by měli vykazovat určité znalosti, dovednosti v metodách přímé práce s žáky i rodiči. Těmito metodami jsou zejména intervence, krizová intervence, poradenství a delegace.

Intervence

Co znamená slovo intervence?

Intervenci ve spojení s prevencí rizikového chování chápeme jako zásah, který je zacílen na ovlivnění, změnu procesu (jednotlivce, rodiny, specifické skupiny, školní třídy, školy, pedagogického sboru). Tento zásah je předem promyšlený a zaměřuje se nejčastěji na zmírnění krizové situace nebo jde o postup, techniku, která směřuje k přerušení, zamezení nebo úpravě probíhající situace. Je to specifická, ohraničená aktivita s cílem řešení konkrétního problému jednice či skupiny. Ve škole to tedy může být každý primárně preventivní program, práce se školní třídou zaměřená na zlepšení vzájemných vztahů, rozhovor se žákem směřující k podpoře jeho zdravého fungování v třídním kolektivu apod.

Kdo intervenci ve škole provádí?

Rozdělení kdo které intervence bude ve škole vykonávat určuje vzdělání interventa a jeho role (postavení) ve škole. Jednodušší intervence ve škole vykonávají všichni pedagogové při výkonu své role ve škole (nejčastěji třídní učitelé). Intervence zaměřené na rizikové chování s cílem zmírnění či odstranění tohoto chování (případně řešení krizové situace s tím spojené) by měli provádět pedagogové vzdělání v těchto intervencích – nejčastěji tedy školní metodik prevence, případně členové školního poradenského pracoviště.

Krizová intervence

Co znamená pojem krizová intervence?

Krizová intervence je odborná metoda práce s klientem v pro něj zátěžové, nepříznivé a ohrožující situaci (ohrožení zdraví žáka, výbuch agrese apod). Tato metoda pomáhá klientovi zpřehlednit a strukturovat jeho prožívání a zastavit ohrožující a jiné kontraproduktivní tendence v jeho chování. (Vodáčková, 2002, str. 60)

Jak může vypadat krizová intervence na půdě školy?

Ve školách se obecně nachází velmi málo pracovníků, kteří mají vzdělání v krizové intervenci, respektive mají výcvik v krizové intervenci. Tento výcvik je zásadní v efektivním poskytování této metody, kdy krizový pracovník podporuje klienta v jeho kompetenci řešit problém tak, aby sám dokázal aktivně a konstruktivně zapojit své vlastní síly, schopnosti a využít potenciálu přirozených vztahů. Krizové situace se však ve školách objevují a je třeba je akutně, aktuálně řešit. Pedagog by měl vždy na krizovou situaci zareagovat. V tuto chvíli by pedagogové měli žákovi (žákům) poskytnout alespoň základní, laickou krizovou intervenci a to nejlépe poradenští pracovníci školy (školní metodik prevence, výchovný poradce, případně školní psycholog, školní speciální pedagog, třídní učitel).

Jak se provádí laická krizová intervence?

Krizová intervence by měla být vždy užitečnou, aktuální podporou pro daného žáka. V dané akutní situaci by měla vést k uklidnění žáka, ke stabilizaci jeho stavu, ke snížení pocitu nebezpečí na co nejvyšší míru – k zajištění bezpečí žáka. V dalším kroku je důležité nasměrování žáka (rodičů) k dalším možnostem řešení dané situace (delegace) – na to nikdy nezapomenout!

Jednotlivé kroky, které by měly proběhnout i v případě laické krizové intervence:

- trpělivě vyslechnout žáka

- dát zřetelně najevo porozumění jeho situaci (respektovat jeho prožívání)
- dopřát volný prostor pro odeznění emocí (netlumit jeho pláč, ani vztek pokud nikoho neohrožuje)
- po uklidnění je možné se ptát na jeho představu, jak by bylo možné mu pomoci, co by teď aktuálně potřeboval

Způsoby vedení krizové intervence se liší podle aktuálně řešené situace, ale také např. podle věku žáků. U mladších žáků jsou na místě instruktivnější formy pomoci (konkrétní rady, částečné přebírání zodpovědnosti apod.). Některá krizová situace si žádá přebírání zodpovědnosti i u starších žáků, což se liší např. od poradenství, kde by k přebírání zodpovědnosti nemělo docházet. U krizových situací jsou však žáci často ve stavu, kdy nejsou schopni rozhodnout, co je pro ně teď právě nejlepší způsob řešení.

V krizové intervenci je základní metodou práce rozhovor. Zde je tedy několik zásad vedení rozhovoru, které mohou zabránit často se opakujícím chybám:

- snaha se na věci dívat očima z pozice žáka - měl by mít pocit, že se mu alespoň někdo snaží porozumět
- naslouchat žákovi – dát mu příležitost být vyslyšen
- pokud si nejsme jisti, zda žákovi rozumíme – doptávat se na upřesnění
- neodvádět pozornost od tématu, nechat žáka domluvit, nevnucovat mu svá témata, neskákat mu do řeči, nemluvit za něj
- snažit se používat jazyk, kterému žák rozumí
- ptát se jednoduchými, nejlépe otevřenými otázkami – nepokládat několik otázek najednou (vyhnout se otázce PROČ – obviňující nádech, spíše používat JAK)
- nehodnotit žáka, neodsuzovat ho, nekritizovat – snažit se ho přijmout takový, jaký je (tvz. bezpodmínečné přijetí) – což neznamená souhlasit se vším, co říká nebo co dělá
- nesnažit se žáka rozptýlit, rozveselit, používat banality – snažit se spíš být průvodcem jeho emocemi
- neslibovat a planě neutěšovat – nemůžeme vědět co se stane, co bude dál
- nediskutovat, nepřesvědčovat – zdůvodňování nepomáhá změně
- neradit, nevnucovat žákovi vlastní řešení – výjimkou je případ, kdy žák není schopný rozhodnout sám v důsledku vážné krizové situace a je nutné přebrat částečně zodpovědnost za to, co se bude dít dál

- snažit se vyvarovat slov – vždy, nikdy, musíte, nesmíte, měl byste, neměl byste
  - respektovat čas, který žák v této krizové situaci potřebuje pokud je to jen možné
- Uvedené postupy mohou dobře posloužit jako „první pomoc“. Následné kroky by měly vést k odkázání klienta do odborné péče (psychologů, psychiatrů).

Poradenství

Co znamená pojem poradenství?

Poradenství v tomto smyslu je odborná, specializovaná činnost zaměřená na pomoc klientům v těžkých životních situacích, nebo v situacích, ve kterých se sami nedokážou vyznat, zorientovat a potřebují, chtějí pomoc zvenčí. Poradenství ve srovnání s krizovou intervencí neřeší akutní krizové stavy, neměla by v žádném případě přebírat zodpovědnost za klienta a jeho rozhodnutí. Ve srovnání s terapií je spíše krátkodobějšího charakteru, může to být i jednorázová aktivita.

Jak může vypadat poradenství na půdě školy?

K funkci pedagoga neodmyslitelně patří pomáhat žákům vyrovnávat se s osobními problémy a s rozhodnutími o tom, jak povedou svůj život. Žáci si chodí pro radu k těm pedagogům, kterým důvěřují, kteří je tolerují, dokáží s nimi otevřeně a partnerky hovořit, zároveň také mají nad určitými situacemi nadhled, orientují se v nich. Ve školách jsou přímo stanoveni poradenští pracovníci, kteří mají poradenství jak se říká „v popisu práce“. Je to školní metodik prevence (poskytuje poradenství zejména ohledně rizikového chování, primární prevence, poruch chování), výchovný poradce (poskytuje poradenství zejména ohledně kariérového poradenství, specifických poruch učení), dále to mohou být třídní učitelé, kteří jsou často žákům nejbližší (zejména na 1.stupni ZŠ). Pokud ve škole existuje školní psycholog, speciální pedagog, i ti poskytují poradenské aktivity. Poradenské aktivity jsou poskytovány žákům, rodičům, případně ostatním pedagogům.

V poradenství je tak jako v krizové intervenci zásadní rozhovor. Zásady vedení rozhovoru jsou uvedeny výše (Jak může vypadat krizová intervence na půdě školy?, s.63). Setkání žáka s pedagogem v rámci poradenského procesu by mělo žákovi, rodiči přinést úlevu (zbavením strachu, napětí), posílení sebevědomí, uvědomění samo sebe, dobře míněnou radu, nový pohled na situaci apod. Poradenství by také mělo směřovat spíše ke zkompetentňování žáků, rodičů – podporovat jejich schopnosti, dovednosti.

Při samotném poradenském procesu je nejprve důležité zjistit, o jaký problém se jedná (s čím konkrétně žák, rodič přichází) a rozhodnout, zda jde o situaci, kterou může

poradenských pracovník zvládnout sám (potíže z některým z pedagogů, nespravedlivé obvinění ve třídě apod.) či o situaci složitější (nadměrná plachost žáka, násilnické chování apod.), kdy je nutné žáka, rodiče odkázat na návaznou odbornou instituci či jiného odborníka nebo situaci dále řešit s ostatními pedagogy – např. školním poradenským pracovištěm.

Pro efektivní vykonávání poradenské práce je také důležitý výcvik v poradenských dovednostech, případně ve vedení poradenského rozhovoru.

Dle Nelsona-Jonese mají špatní poradci sklon:

- řídit a ovládat konverzaci
- mít kritické připomínky
- obviňovat, úročit, moralizovat
- příliš rychle přicházet s radou
- odmítat city druhého člověka
- neustále hovořit o sobě
- nálepkovat a diagnostikovat
- navozovat časovou tíseň
- odvádět od věci
- přehnaně interpretovat
- ujišťovat a nevhodně žertovat ve svůj prospěch
- předstírat pozornost

(Fontana, Mareš, 2010, s.321)

Důležité body, na které by měl pamatovat dobrý poradce:

- zájem – prvotně je důležité projevit přístupnost a vážný zájem o žáka (o to, s čím za poradcem přišel)
- nedirektivita – bezprostřední cíl je pomoci žákům začlenit jejich problém do patřičných souvislostí a rozpoznat a pochopit s tím spojené důležité proměnné
- nesoudící přístup
- odpovědnost – pomoci žákům k tomu, aby za své chování přebírali více odpovědnosti a aby si uvědomili povahu osobní volby
- soustředění – snaha o to, aby se žák plně soustředil na daný problém
- nevtíravost – nenutit žáky do ničeho, o čem se jim nechce mluvit

Dobří poradci také signalizují svou plnou pozornost pomocí řeči těla, tzn. neverbálními projevy (např. uvolněným postojem, očním kontaktem, pokyvováním hlavou, přiměřeným výrazem obličeje). (Fontana, Mareš, 2010, s.322-323)

Delegace

Co znamená pojem delegace?

Pojem delegace znamená odkazování, v tomto případě odkazování na odborné instituce či odborníky, poskytující návazné odborné služby na služby školy.

Jak může vypadat delegace na půdě školy?

Delegace je ve škole využívána v případě, kdy pedagogové (respektive poradenští pracovníci školy) provedli intervenci, krizovou intervenci či poradenství a je nutné tuto práci dokončit na jiné odborné úrovni (psycholog, psychiatr, pedagogicko-psychologická poradna, NNO apod.). Delegace také probíhá, pokud škola prostřednictvím svých odborníků není schopna danou situaci řešit či to jsou situace, které jsou přímo dány zákonem (často souvisí s oznamovací povinností). Odkazování má buď podobu poskytnutí informací, zprostředkování kontaktu samotným žákům či rodičům s těmito institucemi nebo jejich služby využívají samotní pedagogové či je přímo kontaktují při řešení krizových situací.

Delegace vyžaduje dostatečnou znalost odborných institucí, odborníků v regionu školy včetně aktuálních informací o nich – kontakty, otevírací doba, poskytované služby (toto zajišťuje školní metodik prevence ve spolupráci se školním poradenským centrem).

Instituce či odborníci, na které pedagogové nejčastěji odkazují jsou uvedeny výše (externí subjekty vstupující do školy, s.53).

5.3.2. Doporučení pedagogům pro efektivní práci s krizovým plánem školy

Jak na krizový plán školy?

Školní metodik prevence (je to nejčastěji právě on/ona) se rozhodne vytvořit na své škole funkční krizový plán školy. Po tomto rozhodnutí je zásadní, tento jeho záměr přednést řediteli školy a „získat ho pro věc“. Tento krok je na počátku ten nejdůležitější, protože bez podpory ředitele školy (nejlépe aktivní podpory) není možné krizový plán školy převést do funkční praxe.

Po tomto kroku je dále důležité získat „pro věc“ ostatní pedagogy školy. Nejlepší motivací pro ně může být jasné a srozumitelné vysvětlení potřebnosti krizového plánu školy. Silnou motivací je také potřeba jednotnosti pracovníků školy v postupech řešení krizových situací. Tato jednotnost je také zásadním předpokladem funkčnosti a efektivity krizového plánu (tzn. paní učitelka dějepisu postupuje v dané situaci úplně stejně jako pan učitel

matematiky). Jednotnost zároveň může rozpustit obavy pedagogů ze správnosti těchto postupů, pocit bezradnosti a také důvěru ostatních kolegů, žáků i rodičů.

Samotná tvorba krizového plánu by měla probíhat pod koordinací školního metodika prevence v prostoru, určeném ředitelem školy (např. na pracovním výjezdu školy, na speciální poradě k tomuto účelu zřízené). Do tvorby je nutné zapojení všech pedagogů školy, zejména z toho důvodu, že všichni pedagogové by měli jednotlivé postupy krizového plánu velmi dobře znát a postupovat podle nich, což jejich aktivní účast na jeho tvorbě může značně podpořit. Ostatní pedagogové jsou také zdrojem různých nápadů a postřehů, které jsou při tvorbě důležité. Zde je určitě dobré podporovat týmového ducha celého pedagogického sboru, týmovou spolupráci (a to jak při tvorbě, tak při naplňování krizového plánu). Ostatní zaměstnanci školy (paní uklízečky, pan školník, paní sekretářky apod.) mohou být do tvorby také zapojeni jako ti, kteří se k různým krizovým situacím u žáků mohou dostávat často jako první (na chodbách školy, v šatnách apod.). Pokud se tito pracovníci neúčastní přímo tvorby, měli by být s jednotlivými postupy krizového plánu školy podrobně seznámeni, aby věděli, na koho se v té které situaci mají obracet pro co možná nejrychlejší vyřešení dané situace.

S krizovým plánem školy je dobré seznámit samotné žáky i rodiče. Krizový plán tím může získat mimo jiné vysoký preventivní potenciál. V případě, že žáci i jejich rodiče budou seznámeni s tím, co se bude přesně dít, pokud se stane ta která krizová situace, nebudou poté překvapeni ze způsobu jejího řešení. Škola se tím také vymezuje vůči určitým typům chování a při jednotném postupu dává jasně najevo, že všichni pedagogové udržují předem stanovené hranice a postupují ke každému žákovi jednotným způsobem. Tento jednotný způsob je poté všem srozumitelný, všichni vědí, v jakém prostředí se pohybují, co je ještě přípustné a co je již za touto hranicí. Na základě této znalosti se poté mohou lépe rozhodnout, ke kterému způsobu chování se přikloní a případně očekávat jasně vymezenou odezvu. Seznámení s krizovým plánem může být provedeno např. diskusním způsobem ve volné hodině (v třídnické hodině), u rodičů na třídnické schůzce (nejlépe na začátku nového školního roku).

Preventivní potenciál krizového plánu můžeme také podpořit např. spolupodílením se žáků na jeho podobě. Je zřejmé, že některé body musí zůstat neměnné (což je dobré také žákům srozumitelně a vstřícně vysvětlit), ale u některých bodů je prostor pro diskusi. Tímto pedagogové mohou více vtáhnout žáky do řešení jednotlivých situací, což může vést také k uvědomění toho, proč škola přistupuje k některým věcem tak, jak k nim přistupuje (např. téma kouření v prostorách školy).

Seznámení s krizovým plánem školy by mělo být také stvrzeno podpisem (pedagogů, žáků i rodičů). U rodičů je to možné např. pomocí generálního souhlasu se všemi dokumenty školy (školní řád, minimální preventivní program školy apod.).

Do naplňování krizového plánu jsou poté také zapojeni všichni pedagogové školy, v některých případech tedy i ostatní zaměstnanci. Nejčastěji se do jeho naplňování zapojuje školní metodik prevence spolu se školním poradenským pracovištěm a samozřejmě pedagog, přítomný dané krizové situaci, případně třídní učitel.

Krizový plán by bylo dobré pravidelně revidovat (např. každý školní rok). Z důvodu změny některých kontaktů (změna kontaktů na externí subjekty, výměna určitých poradenských pedagogů na škole apod.) nebo při změně určitých krizových situací, které se nově na škole objeví a postup jejich řešení by měl být zapojen do krizového plánu.

Na krizový plán by měly také úzce navazovat soubory výchovných opatření (sankční řád). Které škola uplatňuje při porušení pravidel stanovených školním řádem (tedy i krizovým plánem školy, jakou jednu možnou součástí školního řádu). Výchovná opatření mohou být následující:

- napomenutí třídního učitele
- důtka třídního učitele
- důtka ředitele školy

Tato opatření zpravidla předcházejí snížené známce z chování.

Třídní učitel oznamuje uložení důtky třídního učitele řediteli školy. Důtku ředitele školy může ředitel žákovi uložit pouze po jejím projednání na pedagogické radě. Uložení se neprodleně oznámí žákovi a jeho rodičům a zaznamenává se do dokumentů školy (do katalogových listů).

Škola by neměla ukládat výchovná opatření za jakékoliv jednání, které se neodehrálo ve školním prostředí a zároveň by neměla toto jednání zahrnovat do klasifikace.

Nezapomenout na spolupráci s rodiči....

Spolupráce pedagogů s rodiči je prvek, který má ve škole své nezastupitelné místo. Zvláště při řešení krizových situací či rizikového chování obecně. Pedagogové potřebují rodiče pro spolupráci ohledně řešení různých situací jejich dítěte a naopak. Tato spolupráce je nejdůležitějším předpokladem pro navození potřebné změny (ve škole nejčastěji na úrovni vzdělání a chování). Rodiče je velmi vhodné do spolupráce přizývat a přistupovat k nim jako k někomu, bez koho jakákoliv změna spojená s jejich synem/dcerou není možná. S rodiči je důležité jednat vstřícně, otevřeně, s respektem a s tolerancí. Přistupovat k nim jako k někomu,

kdo pro své děti dělá to nejlepší co v dané chvíli, v dané situaci umí a může. Pedagogové a rodiče se vzájemně potřebují, což by v komunikaci s rodiči ze strany pedagoga mělo zaznít (např. „Pane Nováku, chtěla bych vás požádat o pomoc. Jde o vašeho syna, mám o něj určitou obavu. Stalo se ....., jaký na to máte pohled....mohly bychom to společně nějak vyřešit....“).

Doporučení pro problematiku návykových látek

Ve školním řádu jasně vymezit, že je zakázáno vnášení, konzumace, manipulace, distribuce i přítomnost pod vlivem jakýchkoliv návykových látek v prostorách školy (vnitřních i vnějších) i na všech školních či mimoškolních akcích (např. výlety, školy v přírodě). Ve školních prostorách by měl také platit přísný zákaz prodeje jakýchkoliv návykových látek (např. ve školních bufetech). Veškeré prostory školy (vnitřní i vnější) by také měly být označeny tabulkou ZÁKAZ KOUŘENÍ. V minimálním preventivním programu školy i školním vzdělávacím programu je důležité jasně vymezit škodlivost návykových látek.

Pokud se škola rozhodne pro testování žáků na přítomnost návykové látky, je důležité nezapomenout na tyto zásadní body:

- testování lze provádět pouze s předchozím písemným souhlasem rodiče či zletilého žáka
- testování lze provádět pouze při podezření na užití návykové látky, ne plošně (plošné testování lze provádět pouze v případě, že může být ohroženo zdraví či život žáků – např. při školních praxích, kde je životu nebezpečné vykonávat danou činnost pro vlivem návykové látky – řízení motorového vozidla, práce na obráběcích strojích apod.)
- testování lze provádět pouze pomocí testů z dechu, stěry z potu a slinnými testy (v žádném případě není přípustné používat testy z moči)
- před samotným testováním je nutné mít stanoven postup při pozitivním i negativním výsledku testu s ohledem na možnou falešnou pozitivitu či falešnou negativitu daných testů

Doporučení pro problematiku šikany

Škola by měla mít vytvořen tzv. „rámcový“ třídní program pro řešení zárodečného stadia šikánování, zároveň by pedagogové měli zvládat první pomoc při řešení počátečních stádií šikany – nebát se pustit do řešení šikany je zásadní a není to nic nad rámec pedagogických povinností. Škola potřebuje pomoc externích subjektů specializovaných na šikanu (např. pedagogicko-psychologické poradny, SVP, některé NNO) při běžné formě

pokročilé šikany a při pokročilé šikaně s neobvyklou formou (např. výbuch skupinového násilí – školní lynčování).

Doporučení pro problematiku záškoláctví

Při záškoláctví žáků je důležité zaměřit se zejména na hledání a řešení jeho příčin (např. strach ze školního neúspěchu, strach z určitého pedagoga) – použití trestu a kontroly jako jediné metody práce se záškoláctvím nebývá efektivní. V odhalování záškoláctví se také škola může obrátit na městské strážníky, kteří při svých obchůzkách mohou některé žáky potkat – zjistí totožnost dítěte, kontaktují rodiče, sepiší záznam, věc předají Policii ČR a OSPOD.

Doporučení pro problematiku týrání, zneužívání a zanedbávání

Pozor na to, že týrané, zneužívané dítě často nepůsobí jako někdo, komu je ubližováno, zároveň jako někdo, komu by chtěl dospělí hned pomáhat. K této problematice je namísto postupovat velmi citlivě a pečlivě zvažovat okruh lidí, kteří budou o dané situaci informováni. Je důležité myslet a to nejen v tomto případě na ochranu osobních údajů a na mlčenlivost.

Tipy pro spolupráci s externími subjekty vstupujícími do školy

Všechny instituce či odborníky, na které škola odkazuje v rámci návazné péče je velmi dobré mít sepsány v určitém přehledném seznamu, můžeme tomu říkat např. síť spolupracujících organizací. V této síti je dobré mít sepsány aktuální kontakty na konkrétní instituce, organizace – adresu, telefon, otevírací hodiny, poskytované služby a kontaktní osobu. Kontaktní osoby jsou pro pedagogy ti, kterým budou volat v případě potřeby (na které se budou odkazovat). Předem je velmi vhodné všechny tyto instituce a odborníky buď osobně navštívit, nebo je pozvat na schůzku do školy. Při osobním kontaktu se snáze vyjednájí podmínky spolupráce mezi školou a danou institucí, odborníkem, lépe k dojde k pochopení vzájemných potřeb a také vzájemných limitů. Odkazování by také mělo směřovat k institucím, odborníkům, které škola doporučuje – buď na základě osobního kontaktu, zkušeností nebo doporučení. Pedagogové by neměli žáky, rodiče ani své kolegy odkazovat na někoho, koho neznají a neví, jaká je kvalita jeho práce. U NNO poskytujících programy primární prevence jim napomáhá MŠMT, které uděluje tzv. certifikáty kvality. Organizace, která vlastní tento certifikát splňuje minimální známku kvality programů primární prevence určenou MŠMT. Organizace, který tento certifikát kvality nemají jsou buď MŠMT

neprověřeny (dobrovolně se nepřihlásili do certifikačního procesu) nebo certifikát z různých objektivních důvodů nezískali.

Síť spolupracujících organizací nejčastěji vytváří školní metodik prevence ve spolupráci se školním poradenským pracovištěm.

V případě, že se na vás pracovníci OSPOD obrazejí prostřednictvím telefonu a chtějí vědět nějaké informace, telefonickou cestou jim je nemusíte poskytnout (nemusí být zřetelné kdo přesně volá – není to přímo průkazné). Pokud danou pracovníci poznáte, poskytnout je samozřejmě můžete.

Při vstupu Policie ČR do školy je dobré požádat policistu o to, ať se prokáže průkazem, odznakem (v případě pochybností možno jeho vstup do školy ověřit telefonicky u vedoucího útvaru). Předem je také vhodné mít ve škole vydefinovaného pedagoga, který bude přítomen u rozhovoru se žákem jako „třetí osoba“, pokud tak bude Policie ČR vyžadovat. Neměl by to být jen náhodný pedagog, který má zrovna volno, ale pedagog, kterému žáci důvěřují, nejčastěji to bývá buď školní metodik prevence nebo jiný poradenský pracovník školy. Vhodné je mít stanoveny tyto pracovníky dva, v případě, že dojde k situaci, že jeden zrovna není přítomen ve škole. O jednání Policie ČR s konkrétním žákem je také vhodné vyrozumět jeho rodiče (informace o průběhu vzdělávání, na kterou mají rodiče – zákonní zástupci právo). Toto vyrozumění by mělo proběhnout bezodkladně je vždy vhodné se o tom poradit s přítomnými policisty zejména z toho důvodu, kdy jde o známky týrání či zneužívání, kdy není naprosto na místě rodiče informovat vůbec.

Pokud jste nespokojení s prací některé z externích organizací nebo máte podezření, že neplní své povinnosti tak, jak mají, neváhejte se obrátit na jejich zřizovatele.

Tipy pro způsobilosti pedagogů potřebné pro efektivní naplňování krizového plánu školy

Pro to, aby pedagogové mohli vykazovat určité praktické dovednosti potřebné pro efektivní a správné vykonávání přímé práce s žáky a rodiči na více méně poradenské úrovni (při aktivitách jako je intervence, krizová intervence, poradenství a delegace) je vhodný výcvik např. v krizové intervenci, ve vedení poradenského rozhovoru, specializační studium pro školní metodiky prevence. Pokud není možné projít tímto vzděláváním, měli by se poradenští pedagogové řídit doporučeními uvedenými v kapitole 5.3.1 či v odborné literatuře. Velmi vhodná je v tomto směru také supervize, jako vysoce podpůrný i vzdělávací prvek pro poradenské i ostatní pedagogy na škole. Supervize poskytuje bezpečný prostor pro otázky, situace, které pedagogové chtějí nebo musí řešit.

Pro poskytování těchto služeb je důležité vyhradit si ve škole nejen časový prostor, ale také prostor jako takový. Prostor, který je příjemný a především bezpečný. Poradenské aktivity by neměly probíhat před ostatními žáky či pedagogy na chodbě, ve sborovně (vždy hrozí vstup jiných osob), v místnosti bez oken či s vycpanými zvířaty (značně stresující prvky) apod. Toto je důležité nejen z hlediska efektivity odvedené práce, ale také z hlediska etiky vůči žákům i rodičům, případně ostatním pedagogům.

Při rozhovoru s žáky či rodiči není také vhodné slibovat, že to, co nám dotyčný sdělí nikomu neřekneme (často se tak děje z obavy, že by za námi dotyčný již nepřišel, již by nám tu danou věc nesdělil). Tomuto slibu nejsme schopni dostát, pokud se dozvíme věc, kterou si nemůžeme nechat pro sebe – například z toho důvodu, že máme oznamovací povinnost. V tomto případě je vhodné dotyčného informovat předem a tím mu dát prostor pro vlastní rozhodnutí, zda nám danou věc svěří i s tím „rizikem“, že se bude řešit dál nebo si ji nechá pro sebe. To můžeme udělat například takto: „Jsem moc ráda, že jsi za mnou přišel, zároveň tohle ti nemohu slíbit, protože nevím, co mi chceš říci. Některé věci si nemohu nechat pro sebe a to z toho důvodu, že je musím říci např. rodičům, policii, protože je důležité, aby o tom věděli a tak jsme se ti mohli pokusit pomoci.“ Při každém rozhovoru je nutné postupovat citlivě, vždy s ohledem k dané situaci a s myšlenkou toho, že za chováním žáků je vždy nějaká příčina, která pedagogům může i nemusí být známa. U každého rozhovoru by také měla padnout nabídka, že pokud si bude chtít žák o něčem promluvit nebo se k řešené situaci ještě vrátit, může se na daného pedagoga obrátit.

Pozor na přesahování kompetencí pedagoga. Kompetence jsou pro všechny pedagogy na škole jejich rolí jako takovou i zákonem jasně vymezeny. Pedagogové nejsou policejní vyšetřovatelé (neprohliží žákům věci, nepátrají po lupičích apod.), nejsou také psychologové či psychoterapeuti.

5.3.3. Práce s postupy řešení krizových situací ve škole v oblasti rizikového chování

Postupy řešení krizových situací ve škole v oblasti rizikového chování jsou graficky znázorněny do jednotlivých map. Postupy jsou rozděleny do čtyř forem rizikového chování, které se ve škole nejčastěji vyskytují – návykové látky, šikana, záškoláctví a týrání, zneužívání a zanedbávání. Těmto postupům ještě předchází postup při řešení akutního stavu ohrožení zdraví či života žáka. Tento postup může být včleněn jako součást jiného postupu, kde dojde k této závažné situaci. U jednotlivých forem jsou uvedeny grafické mapy pro konkrétní školní situace.

V oblasti návykových látek jsou to tyto situace: v prostorách školy nalezen alkohol, žák přistižen pod vlivem alkoholu ve škole, žákyně kouří o přestávce v prostorách školy, žák kouří o polední přestávce v parku (mimo prostory školy), v prostorách školy nalezena neznámá látka s podezřením, že jde o nelegální návykovou látku a žák je distributorem marihuany ve škole.

V oblasti šikany jsou to tyto situace: žákyně se přijde svěřit školnímu metodikovi prevence, že je její kamarádka ve třídě šikanovaná (běžná forma šikany), pedagog je přítomen u situace, kdy dojde k veřejnému lynčování jednoho slabšího žáka ve třídě (pokročilá forma šikany).

U záškoláctví jde o postupy v rámci těchto situací: žák má méně než 10 hodin neomluvené absence, žák má více než 10 hodin neomluvené absence, žák má více než 25 hodin neomluvené absence, opakované záškoláctví žáka v průběhu školního roku.

V oblasti týrání, zneužívání a zanedbávání jde o tento postup: školní metodik prevence má podezření na týrání dítěte rodičem.

Jednotlivé kroky daného postupu jsou znázorněny formou oken. Z každého okna vychází šipka ke kroku dalšímu, který po něm následuje (grafická mapa se tedy čte od shora dolů). Účastníci řešení dané situace jsou znázorněny buď pomocí obrázkové ikony (klíčové osoby) nebo slovně. V případě kontaktu na externí subjekty je v okně přidáno prázdné okno pro vepsání kontaktu na daný subjekt, konkrétního pro tu danou školu.

Důležité jednotlivosti se v postupech velmi často opakují. Na základě těchto postupů si tedy pedagogové mohou stanovit postupy pro další situace, které se ve škole mohou objevit.

Doporučení pro zefektivnění postupů krizového plánu školy

- Na každou vyučovací hodinu je vhodné mít stanoveného min. jednoho nevyučujícího pedagoga, který je přítomen ve škole a drží tzv. pohotovost. V případě vzniku neodkladné krizové situace je tak možné zastoupit pedagoga, který danou situaci bude řešit.
- Aby bylo možné předejít situaci, kdy by bylo nutné zanechat žáky ve třídě bez dozoru, je vhodné, aby každý pedagog měl při sobě v době vyučování mobilní telefon (zapnut v tichém režimu), kterým by mohl ihned přivolat případný dozor v situaci, kdy by se musel ze třídy vzdálit (např. řešení krizové situace vzniklé v průběhu vyučování).
- V případech, kdy jde o situace, do jejichž řešení by bylo vhodné zapojit všechny rodiče dané třídy je vhodné svolat mimořádnou rodičovskou schůzku.

Mimořádná schůzka se svolává v co možná nejbližším termínu a ukazuje na akutnost řešení dané situace. Může jít např. o situace, kdy škola řešila šikanu ve třídě, kdy byla ve škole nalezena návyková látka. Mimořádné rodičovské schůzky slouží k informování rodičů a k zapojení rodičů buď do prevence určitého rizikového chování nebo do jejího řešení. Během schůzky je také důležité sdělit rodičům doporučení, jak s danou situací zacházet, jak se k dětem zachovat, na jaké odborníky se v případě potřeby obrátit.

- Při řešení krizových situací je také vždy důležité zvážit, kdy informovat ostatní žáky (třídy, celé školy) a ostatní pedagogy, případně nepedagogické zaměstnance školy. Poskytování informací by vždy mělo sloužit jasnému účelu, v tomto případě by mělo přispívat k vyřešení či prevenci krizových situací.
- Ředitel školy by měl být o všem, co se děje ve škole informován. Pokud jsou informace předávány školnímu metodikovi prevence či ostatním členům školního poradenského pracoviště, dané informace jsou zároveň součástí jejich pravidelných porad, dostanou se tak ke všem jeho členům, tedy i řediteli školy.

Na co nezapomenout..

- V případě potřeby ihned (jako první krok) poskytnout lékařskou první pomoc.
- Z každého jednání, z každé řešené situace je nutné sepsat zápis – uložen v agendě školního metodika prevence, případně třídního učitele. V zápisu by neměly chybět podpisy zúčastněných, dohodnutý postup řešení, jaké bylo uloženo výchovné opatření apod. Všichni zúčastnění by také měli obdržet kopii zápisu. Osobní postřehy si školní metodik prevence může zapsat do svého deníku.
- O všem, co se děje na půdě školy s žákem musí být informováni jeho rodiče. Jedinou výjimkou, kdy jsou rodiče z informování vyloučeni je podezření na týrání, zneužívání a zanedbávání ze strany rodinných příslušníků.
- Veškerá písemná korespondence s rodiči či externími spolupracujícími subjekty by měla mít podobu doporučeného dopisu.

5.4. Postupy řešení krizových situací ve škole v oblasti rizikového chování

Akutní stav – Žák je ohrožen na zdraví, na životě

Přítomný
pedagog

neopouští ohroženého žáka

Přítomný
pedagog

zajistí rychlou záchrannou službu

155

Přítomný
pedagog

o situaci informuje

ŠMP

a

Třídní
učitel

Přítomný
pedagog

nebo

ŠMP

o situaci informuje rodiče

Přítomný
pedagog

nebo

ŠMP

vyhotoví zápis o situaci

Alkohol – V prostorách školy nalezen alkohol

Přítomný
pedagog

látku odstraní z dosahu žáků

Přítomný
pedagog

o situaci informuje

ŠMP

Přítomný
pedagog

nebo

ŠMP

látku netestují

Přítomný
pedagog

nebo

ŠMP

látku zlikvidují

ŠMP

o situaci informuje ostatní pedagogy

všichni pedagogové mapují situaci ve škole

Přítomný
pedagog

nebo

ŠMP

vyhotoví zápis o situaci

Alkohol – Žák přistižen pod vlivem alkoholu ve škole

Přítomný
pedagog

zachází s žákem úměrně jeho stavu

pokud má pedagog obavy o zdravotní stav žáka, přejde na postup **v akutním stavu!**

Přítomný
pedagog

žáka odvede do místnosti, kde nejsou jiní žáci a nevzdaluje se od něj

Přítomný
pedagog

informuje

ŠMP

a

Třídní
učitel

Třídní
učitel

informuje rodiče, aby si žáka odvezli ze školy a konzultuje situaci s OSPOD (konzultaci může provést i ŠMP)

na žáka dohlíží v izolaci od ostatních žáků pedagog vykonávající pohotovost, a to do doby, než si pro žáka přijedou rodiče nebo skončí vyučovací doba daného dne

ŠMP

provede rozhovor s žákem – za střízlivého stavu – a poté s rodičem

udělení výchovného opatření

ŠMP

vyhotoví zápis o situaci

Tabák – Žák o přestávce kouří v prostorách školy

Přítomný
pedagog

s žákem provede rozhovor – vysvětlení důvodu zákazu kouření

Přítomný
pedagog

o situaci informuje

ŠMP

a

Třídní
učitel

Třídní
učitel

informuje rodiče

udělení výchovného opatření

Přítomný
pedagog

vyhotoví zápis o situaci s podpisem žáka a zápis předá

ŠMP

Tabák – Žák o přestávce kouří mimo prostory školy

Přítomný
pedagog

s žákem může provést rozhovor

Přítomný
pedagog

může informovat rodiče o nevhodném chování žáka – je to chování nežádoucí, ne však zakázané

výchovné opatření se neuděluje

Přítomný
pedagog

v případě že provedl rozhovor s žákem a informoval rodiče vyhotoví zápis o situaci a předá jej

ŠMP

Nelegální návykové látky (NNL) – Ve škole nalezena látka s podezřením, že jde o NNL

přizve svědka z řad ostatních pedagogů – nejlépe

látku za přítomnosti svědka zajistí – uloží do obálky, zavře do trezoru školy

o zajištění látky provede zápis – uložen v agendě

volá PČR a konzultuje situaci – předá PČR látku k rozboru

Specialista na mládež (obv.odd.PČR):

Nebo:

158

o situaci informuje ostatní pedagogy

Každý

o situaci informuje žáky (ohledně právního vědomí spojeného s NNL) a svolá mimořádnou rodičovskou schůzku, na které poskytne informace ohledně NNL, čeho si na dětech všímat, kam se obrátit atd.

vyhotoví zápis o situaci

Nelegální návykové látky (NNL) – Pedagog získá informaci o distribuci NNL ve škole žákem školy

předá informaci

provede rozhovor s žákem

informuje rodiče

informuje PČR

Specialista na mládež (obv.odd.PČR):

Nebo:

158

vyhotoví zápis o situaci a z jednotlivých rozhovorů s podpisy zúčastněných

Šikana – Žák se svěří ŠMP, že je spolužák šikanován (běžná forma šikany)

ŠMP

provede rozhovor s informátorem

ŠMP

provede rozhovor s obětí

ŠMP

odhadne fázi a formu šikany

ŠMP

do spolupráce zapojí školní poradenské pracoviště (ŠPP) a
(předá potřebné informace, rozdělí úkoly)

Třídní
učitel

ŠPP nalezne vhodné svědky a provede s nimi individuální,
případně konfrontační rozhovory

ŠMP

zajistí ochranu oběti

ŠPP provede rozhovor s agresory případně zajistí konfrontaci mezi
nimi (směrování k metodě usmíření obou stran nebo k metodě vnějšího nátlaku)

ŠPP provede individuální rozhovory s rodiči oběti i rodiči agresorů

ŠMP

realizuje buď metodu usmíření nebo metodu vnějšího nátlaku

(výchovní pohovor nebo výchovní komise)

ŠMP

nebo

Třídní
učitel

doporučí a dohlédne na poskytnutí odborné psychologické péče oběti i agresorům

Třídní
učitel

sdělí třídě, jak se situace řešila a jaká metoda řešení byla použita

(např. v rámci třídnické hodiny)

Třídní
učitel

zajistí dlouhodobou práci s třídním kolektivem, ve kterém se šikana projevila

PPP:

SVP:

NNO:

ŠMP

vyhotoví zápisy z jednotlivých jednání s podpisy zúčastněných

Šikana – Pedagog je přítomen u situace, kdy dojde k veřejnému lynčování jednoho žáka ve třídě (pokročilá forma šikany)

Přítomný
pedagog

bleskově odhadne fázi a formu šikany

Přítomný
pedagog

bezprostředně zachrání oběť, zastaví skupinové násilí

Přítomný
pedagog

zalarmuje ŠPP

**pokud má pedagog obavy o zdravotní stav žáka nebo jiného účastníka situace,
přejde na postup v **akutním stavu!****

ŠPP zabrání domluvě na křivé výpovědi

ŠPP provede rozhovory s obětí

**ŠPP nalezne vhodné svědky a provede s nimi individuální,
případně konfrontační rozhovory**

ŠPP provede individuální, případně konfrontační, rozhovory s agresory

ŠPP provede individuální, případně konfrontační, rozhovory s rodiči oběti i rodiči agresorů

ŠMP

oznámí situaci na OSPOD a PČR

OSPOD:

PČR:

ŠMP

kontaktuje specialistu na šikanu

PPP:

SVP:

NNO:

ŠMP

realizuje buď metodu vnějšího nátlaku nebo změna konstelace skupiny

Třídní učitel

zajistí dlouhodobou práci s třídním kolektivem, ve kterém se šikana projevila

PPP:

SVP:

NNO:

ŠMP

vyhotoví zápisy z jednotlivých jednání s podpisy zúčastněných

Záškoláctví – Žák má méně než 10 hodin neomluvených absencí

Třídní učitel

informuje výchovného poradce – vyhodnocuje údaje související se záškoláctvím

Třídní učitel

provede rozhovor s žákem

Třídní učitel

provede osobní rozhovor s rodičem žáka – důvod nepřítomnosti, způsob omlouvání, upozornění na zákonnou povinnost, seznámení s možnými důsledky

Třídní učitel

vyhotoví zápis z rozhovoru s podpisem rodiče

Třídní učitel

o situaci informuje

ŠMP

udělení výchovného opatření

Záškoláctví – Žák má více než 10 hodin neomluvených absencí

Třídní učitel

informuje

Ředitel školy

Třídní učitel

provede rozhovor s žákem

Ředitel školy

svolá školní výchovnou komisi (účast: rodič, třídní učitel, výchovný poradce, zástupce OSPOD, ŠMP, zástupce rady školy)

Třídní učitel

vyhotoví zápis s podpisy zúčastněných

uložení výchovného opatření

Záškoláctví – Žák má více než 25 hodin neomluvených absencí

Třídní učitel

informuje

Ředitel školy

Třídní učitel

provede rozhovor s žákem

Třídní učitel

informuje rodiče o následném postupu

Třídní učitel

zašle oznámení o zanedbání školní docházky OSPOD s náležitou dokumentací (např. kopie zápisů z jednání s rodiči, písemné pozvání rodičů, písemné vyjádření odborného poradce)

uložení výchovného opatření

Třídní učitel

vyhotoví zápis o situaci

Záškoláctví – Opakované záškoláctví žáka v průběhu školního roku

Třídní učitel

informuje

Ředitel školy

Třídní učitel

provede rozhovor s žákem

Třídní učitel

informuje rodiče o následném postupu

Třídní učitel

zašle písemné hlášení o zanedbání školní docházky PČR

Kontakt:

uložení výchovného opatření

Třídní učitel

vyhotoví zápis o situaci

Týrání, zneužívání a zanedbávání – ŠMP má podezření na týrání dítěte rodičem

ŠMP

zmapuje situaci – doptávání kolegů a žáků s důrazem na neprozrazení podezření

ŠMP

provede rozhovor s rodiči – doptávání se na změny v chování žáka (možnost zjištění skutečné příčiny žákova chování, nesmí padnout informace o podezření na týrání)

další postup pouze v případě, že se podezření na týrání potvrdilo

ŠMP

provede osobní rozhovor s žákem – přijetí, uklidnění, nastínění dalšího postupu, předání kontaktu na linku bezpečí nebo dětské krizové centrum

ŠMP

informuje o situaci

Ředitel
školy

a kontaktuje OSPOD

ŠMP

kontaktuje PČR nebo státního zástupce

Specialista na mládež (obv.odd.PČR):

Nebo:

ŠMP

vyhotoví zápis o situaci

6. Závěr

V dnešním světě nejsme zvyklí na to, předem se připravovat na situace, které se mohou stát. Nejčastěji je řešíme ve chvíli, kdy se stanou, bez předchozí přípravy. Na jednu stranu je možná paranoidní přemýšlet o tom „co by, kdyby“, zároveň rychlá řešení v emočně vypjaté situaci (strach, vztek apod.) bývají nekonstruktivní. Obzvláště při práci s dětmi se dějí situace, které nelze ani předpokládat. Děti nás zkrátka umí neustále překvapovat. Ve spojení s dětmi je ale možná na místě snaha se na nějaké situace alespoň připravit a to zejména z důvodu jejich ochrany. Proto jsem se zaměřila na školní prostředí, jako jedno ze dvou významných faktorů života dítěte, kdy tím druhým faktorem myslím rodinné prostředí.

Školní prostředí se zaměřuje na vzdělávání, ale také výchovu svých žáků. Vzdělávání i výchova probíhají v prostředí, které je hodnotící, zaměřené na výkon a kde se potkávají jak pedagogové s dětmi, tak různé děti mezi sebou v ohraničeném prostředí plném pravidel. Pokud se na školní prostředí podíváme z tohoto pohledu, je zřejmé, že se v tomto prostředí mohou vyskytovat určité krizové situace, na které je třeba se připravit.

V mé diplomové práci jsem se zaměřila na krizové situace, které se mohou objevit ve školním prostředí a souvisí s rizikovým chováním žáků. Rizikové chování je také fenomén, kterému se české školy v této době hodně věnují. Řeší potíže se šikanou, se záškoláctvím, s užíváním návykových látek a často si v těchto situacích nevědí rady. Dostaly se tedy do fáze, kdy již mají zkušenosti s krizovými situacemi a nyní jsou ve fázi, kdy je třeba dát dohromady postupy, jak tyto situace řešit, až se znovu ve škole objeví. Tyto postupy mohou mít formu tzv. krizového plánu.

Cílem mé diplomové práce byla teoretická analýza funkce a podmínek efektivního využití krizového plánu ve škole a dále vytvoření prakticky použitelné metodiky práce s krizovým plánem školy, díky níž budou pedagogové vědět, jak správně postupovat při řešení krizových situací ve škole v rámci rizikového chování.

Teoretická analýza se opírá o vysvětlení pojmu krizový plán a jeho zasazení do systémového pojetí prevence rizikového chování na škole. Významnou součástí teoretické části je rozepsání rolí pedagogů s ohledem na řešení krizových situací ve škole a možnosti jejich spolupráce, kterou vnímám jako jeden z nejdůležitějších bodů efektivního naplňování krizového plánu školy. Dalším neméně zásadním bodem při efektivním naplňování krizového plánu školy jsou způsobilosti zapojených pedagogů. Tuto způsobilost vnímám v českém školství jako značně nedostatečnou. V České republice neexistuje ucelený systém přípravy pedagogů na řešení krizových situací v rámci rizikového chování a s tím úzce související

nedostatečná příprava v rámci poradenských dovedností, včetně dovedností v krizové intervenci. Troufám si tvrdit, že tyto dvě oblasti by měly být součástí přípravy pedagogů na jejich výchovnou roli.

Tvorba teoretické části mi pomohla v jasnějším uchopení praktické metodiky práce s krizovým plánem školy. Součástí této metodiky je popis pojmů, které vychází z části teoretické a jsou důležité pro správné pochopení jednotlivých postupů krizového plánu. Prostřednictvím praktických doporučení jsem se snažila předat pedagogům konkrétní tipy pro zefektivnění jejich práce v rámci řešení krizových situací a zároveň její usnadnění. Jednotlivé postupy jsem zvolila na základě situací, které pedagogové ve škole řeší nejčastěji. Zde jsem vycházela z mé praxe na pozici Vedoucí Centra primární prevence. Postupy jsem ztvárnila graficky do jakési mapy, která by měla přispět k rychlejší a snadnější orientaci v daném postupu.

Chybějícím článkem mé diplomové práce je spolupráce s rodiči (zákonnými zástupci) žáků. Pozornost směrem k nim je zde upřena pouze okrajově, bez hlubšího ponoru.

7. Seznam použité literatury

Odborná literatura

BÁRTÍK, Pavel a Michal MIOVSKÝ. Primární prevence rizikového chování ve školství. Praha: VFN v Praze, 2010, 253 p. ISBN 978-808-7258-477.

a) MIOVSKÝ, Michal. Výkladový slovník základních pojmů školské prevence rizikového chování. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012, 220 s. ISBN 978-80-87258-89-7.

b) MIOVSKÝ, Michal. Návrh doporučené struktury minimálního preventivního programu prevence rizikového chování pro základní školy. Vyd. 1. Praha: Klinika adiktologie, 1. lékařská fakulta Univerzity Karlovy v Praze a Všeobecná fakultní nemocnice v Praze ve vydavatelství Togga, 2012, 100 s. ISBN 978-80-87258-74-3.

Zavadil, Miroslav a Markéta Exnerová. Materiály ke specializačnímu studiu pro školní metodiky prevence. Mladá Boleslav, 2010. Centrum primární prevence Semiramis o.s., Klinika Adiktologie 1.LF. UK

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. Psychologie pro učitele. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 655 s. ISBN 978-807-3672-737.

KRAUS, Blahoslav. Základy sociální pedagogiky. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008, 215 s. ISBN 978-807-3673-833.

ČÁP, Jan a Jiří MAREŠ. Psychologie pro učitele. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007, 655 s. ISBN 978-807-3672-737.

FONTANA, David a Jiří MAREŠ. Psychologie ve školní praxi: příručka pro učitele. Vyd. 3. Překlad Karel Balcar. Praha: Portál, 2010, 383 s. ISBN 978-80-7367-725-1.

VALÍŠOVÁ, Alena a Hana KASÍKOVÁ. Pedagogika pro učitele. Vyd. 1. Praha: Grada, 2007, 402 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-802-4717-340.

BELZ, Horst a Marco SIEGRIST. Klíčové kompetence a jejich rozvíjení: východiska, metody, cvičení a hry. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001, 375 s. ISBN 80-717-8479-6.

MAHDALÍČKOVÁ, Jana. Trestní odpovědnost pedagogů a žáků v praxi. Vyd. 1. Žďár nad Sázavou: Fakta, 2011, 132 s. ISBN 978-809-0382-350.

LAZAROVÁ, B. Poradenství a krizová intervence ve škole: Studijní materiál k předmětu Školní poradenství a krizová intervence. Fsp.s.muni.cz [online]. 2003 [cit. 2009-04-18]. Dostupný z WWW: <www.fsp.s.muni.cz>.

VODÁČKOVÁ, Daniela. Krizová intervence. 1. vyd. Praha: Portál, 2002, 543 s. ISBN 80-717-8696-9.

MATĚJČEK, Zdeněk. Praxe dětského psychologického poradenství. Vyd. 2., aktualiz. a upr., V Portálu 1. Praha: Portál, 2011, 342 s. ISBN 978-802-6200-000.

KALINA, Kamil. Základy klinické adiktologie. 1. vyd. Praha: Grada, 2008, 388 s. Psyché (Grada). ISBN 978-802-4714-110.

Bakalářské práce

EXNEROVÁ, Markéta. Krizový plán na základní škole. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta filozofická. Vedoucí práce Jaroslav KOŤA

Zákonné normy

- a) MŠMT ČR. vyhláška č. 72/2005 sb. O poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních. Praha: MŠMT, 2005. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/7876_1_1/download/
- b) MŠMT ČR. Věstník ročník LXI, sešit 7. Praha: MŠMT, 2005. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/dokumenty/2005-7>

MPSV ČR. Zákon č. 359/1999 sb. O sociálně-právní ochraně dětí. Praha: MPSV, 1999.

Dostupné z:

http://www.mpsv.cz/files/clanky/7263/Zakon_o_socialne-pravni_ochrane_deti.pdf

MŠMT ČR. Metodické doporučení k primární prevenci rizikového chování u dětí, žáků a studentů ve školách a školských zařízeních č.j 21291/2010-28. Praha: MŠMT, 2010.

Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/20273>

MŠMT ČR. Metodický pokyn upřesňující podmínky činnosti středisek výchovné péče. Praha:

MŠMT, 2007. Dostupné z: http://www.msmt.cz/file/8733_1_1/download/

Prohlášení

Souhlasím s tím, aby moje diplomová práce byla půjčována ke studijním účelům. Žádám, aby citace byly uváděny způsobem užívaným ve vědeckých pracích a aby se vypůjčovatelé řádně zapsali do přiloženého seznamu.

V Praze dne 10.12. 2012

.....

Bc. Markéta Exnerová

Pořadové číslo	Jméno čtenáře	č. ISIC karty	Bydliště	Datum

